

Özel Rapor

GEÇİCİ KORUNAN SURİYELİLERİN TÜRK EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Şubat 2020

www.21yyte.org

İÇİNDEKİLER

3	1. Genel Bakış
11	2. Geçici Korunan Suriyelilerin Türk Ekonomisi Üzerindeki Tahmini Parasal Etkileri
19	i. Geçici Korunan Suriyelilerin Türkiye İşsizlik ve İstihdam Üzerine Etkileri
27	ii. Geçici Korunan Suriyelilerin Türkiye'deki Fiyatlar Üzerindeki Etkileri
30	iii. Geçici Korunan Suriyelilerin Yatırımlar ve Sermaye Girişleri Üzerine Etkisi
33	iv. Geçici Korunan Suriyelilerin Vergiler Üzerine Etkileri
35	v. Geçici Korunan Suriyelilerin Diğer Bazı Etkileri
36	3. Geçici Korunan Suriyelilerin Türk Ekonomisi Üzerindeki Alternatif Maliyeti
39	i. Ekonominin Temel Sektörlerindeki (Tarım ve Sanayi) Alternatif Maliyeti
44	ii. Bütçe Dengesi üzerine etkisi
50	iii. Alternatif Maliyet Olarak Kamu Özel İşbirliği Yatırımları

KÜNYE

ŞUBAT 2020

HAZIRLAYANLAR

Prof. Dr. Mehmet ALAGÖZ

GRAFİK TASARIM

Nurullah ARI

Yönetici Özeti

Tarihteki Türk Devletleri ve Türk Milletleri, her zaman mağdurun, mazlumun ve ihtiyacı olanın yanında olmuş ve ona her türlü desteği vermiştir. Ayrıca dinimiz de muhtaca, borçluya ve yolda kalmışa yardım etmeyi İslam'ın en önemli insani kaidesi olarak görmektedir. Bununla birlikte İslam dini zekat, sadaka, yardım vb. sorumlulukların kimler tarafından, kimlere nasıl verilmesi gerektiğini de açıkça ortaya koymaktadır. Bunların ışığında Türk Milleti tarih boyunca bu sorumluluklarını yerine getirirken ırk, dil, din, mezhep, vb. ayrımlarının hiç birini yapmamış ve yapmayacaktır. Bu bağlamda Türk Milleti geçici korunan Suriyelilere de yardımlarını esirgememiştir ve esirgemeyecektir.

Ancak Türkiye'nin, geçici korunan Suriyelilere 2012- 2019 yılları arasında yaptığı parasal yardımlarının boyutu öyle bir noktaya ulaşmıştır ki; bu parasal yardımlar yüksek faiz karşılığında alınan borçlar veya yapılan özelleştirme gelirleri ile karşılanır hale gelmiştir. Ülke ekonomisinin krizlerle uğraştığı bu süreçte, bir taraftan geçici korunan Suriyelilerin parasal karşılık anlamında ihtiyaçlarını karşılamada zorlanmamıza diğer taraftan da Türk Milletinin yüksek borç anapara ve faiz baskısı ile yüksek oranlı işsizlikle mücadele etmesini imkansız hale getirmektedir. Katlanılan parasal maliyetin yüksekliğinden dolayı, Türk ekonomisinin pek çok makroekonomik göstergesi istikrarsızlaşmış ve bu durum Türk insanının yaşam kalitesini kötüleştirmiş ve kötüleştirmeye de devam etmektedir. Bugün geline nokta da; Türkiye'nin geçici korunan Suriyelilere yaptığı yardımların parasal boyutu, ülkemizdeki muhtaç ve ihtiyaç sahibi vatandaşlarımıza harcanan parasal büyüklüğün kat kat üzerinde bir noktaya ulaşmıştır.

Bu çalışmada ortaya konulan, Türkiye'deki geçici korunan Suriyelilere 2012- 2019 yılları arasında yapılan harcamaların Türk ekonomisi üzerindeki etkileri ile bu harcamaların alternatif maliyetlerini tespit etmektir. Böylece Türk Ekonomisinin gelecek yıllarda karşı karşıya kalabileceği ekonomik reaksiyonlara karşı daha da geç kalmadan gerekli önlemlerin alınmasına zemin hazırlamaktır.

1. Genel Bakış

Uluslararası göç olgusu sadece Türkiye için değil, tüm dünyada dezavantajları ya da avantajları tartışıla gelen bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlara birkaç örnek verecek olursak; Günümüzde ABD Başkanı Donald Trump yönetimi, Meksika'dan ülkelerine olan yasa dışı göçü engellemeye yönelik, Savunma Bakanlığının (Pentagon) bütçesindeki 127 savunma projesi için ayrılan finansmanı, Meksika sınırına duvar yapımına harcamıştır. Çünkü sebebi ne olursa olsun yasa dışı veya düzensiz göçün Amerikan ekonomisi ve Amerikan vatandaşlarının sosyal, kültürel, demografik hayatında meydana getireceği olumsuzlukların önüne geçmeye çalışmıştır.

Yine aynı nedenlerden dolayı AB ülkeleri yasadışı göçü engellemek için sınırlarında "Kamplar oluşturmuş veya Dikenli Teller" ile örerek yasadışı göçü engellemeye çalışmaktadır. Başka bir ifade ile düzensiz veya yasa dışı yollarla ülkelerini her anlamda tehdit edeceğini düşündüğü göçmenleri, sınırlarında tutarak ülke içlerine girmelerine izin vermemektedir.

Ürdün Başbakanı Rezzaz, "Ürdün'ün kapasitesinin üzerinde mülteci kabul ettiğini dolayısıyla kamplarda yer kalmadığını ve daha fazla sığınmacıyı hiçbir şekilde alamayacaklarını beyan etmiştir. Bunun içinde gerekli önlemlerin alındığını ve kamplardaki Suriyelilerin geri dönmeleri için Suriye yönetimi ile çözüm arayışlarında olduklarını ifade etmiştir.

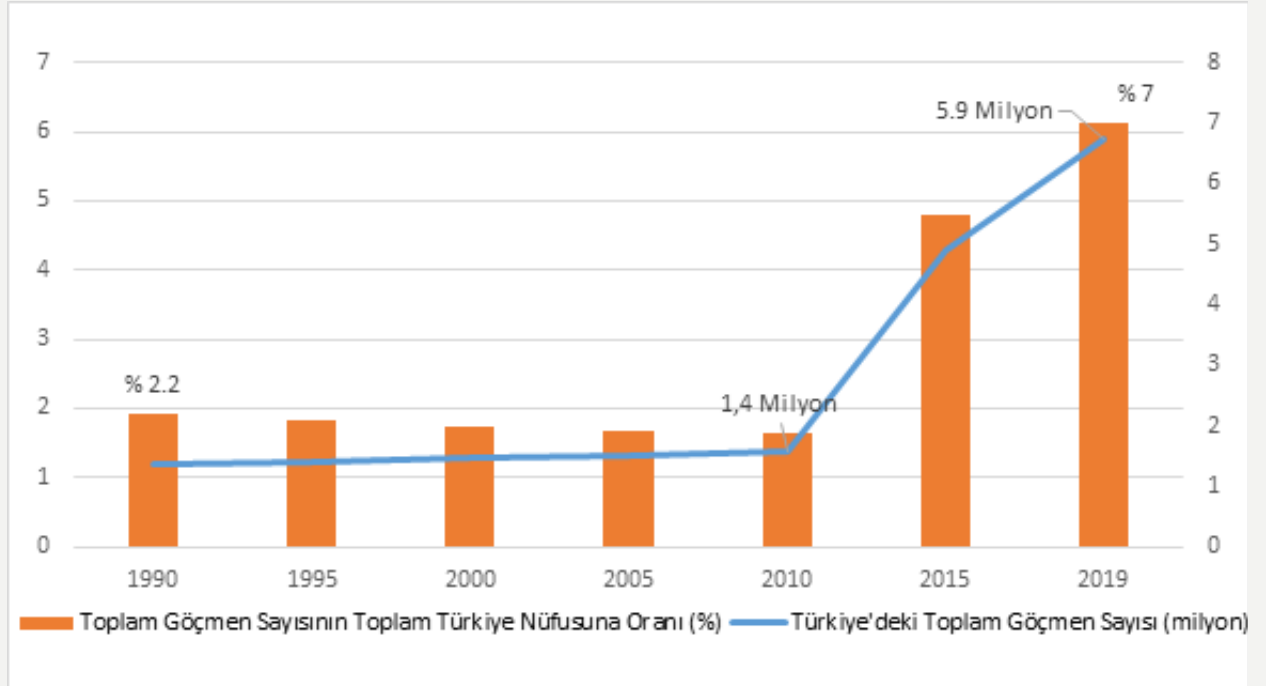
Buna karşılık kontrollü ya da yasal göç konusunda ise, bütün ülkeler fikir birliğindedir. Örneğin; ABD, Kanada, Yeni Zelanda, Almanya ve birçok gelişmiş ülke kontrollü veya yasal göçmen kabul etmekte ve göçmenlerin ülkelerine gelebilmesi için birtakım kriterleri sağlama zorunluluğu getirmektedir. Bu kriterlerin bazıları; mesleki yeterliliklerinin geçerliliği, sağlık belgeleri, adli sicil kayıtları ve göçmenlerin dilsel beceri ölçütleri, gibidir. Buradan ortaya çıkan basit gerçek, gelişmiş ülkelerin yasa dışı ya da zorunlu göç ya da "Gönülsüz Göç" konusunda ülkelerinin ekonomik ve refah anlamında zararını bildikleri için bu göçleri engellemeye çalışmakta veya ekonomik anlamda kendi ihtiyaçlarını karşılayacak göçmenleri kabul etmektedir. Bu bağlamda WEF Dünya Risk Raporlarında "Gönülsüz Göç" ilk on risk arasında sayılmıştır. Rapora göre güneyden-kuzeye veya doğudan-batıya veya azgelişmiş bölgeden-gelişmiş bölgeye yüksek oranlı göç eğilimleri büyük sorunları da beraberinde getireceğinin vurgusu yapılmıştır. Bu sorunların başında ise gelir adaletsizliği, işsizlik, açlık, güvenlik, insan hakları vb. sorunlar gelmektedir.

Yaklaşık 55 sene önce Türkiye'den AB ülkelerine yaşanan tam kontrollü bir göçte bu duruma başka bir örnektir. Çünkü Türkiye, Batı Avrupa Ülkeleri ile işçi gönderimi için (işçi talebinin en yüksek olduğu) Almanya ile 1961 yılında, Avusturya, Belçika ve Hollanda ile 1964 yılında, Fransa ile 1965 ve İsveç ile 1967 yılında ikili anlaşmalar yapmıştır (Gülsün, 1974: 7-10). Bu antlaşmalara göre adli sicili belgesi, sağlık belgesi ve gitmek istediği ülkeden işgücü talep belgesi gibi bir takım kriterleri yerine getiren Türk vatandaşları, bu ülkelere göçmen olarak kabul edilmekteydi. Ancak bu belgelere sahip olmayanlar veya ülkelerin istediği kriterleri yerine getirmeyenler hiçbir şekilde göçmen olarak kabul

edilmemiştir. Bu anlaşmalar kapsamında 1964 ile 1973 yıllarında arasında Türkiye'den Avrupa'ya yaklaşık 750 bin göç yaşanmış ve bunların yaklaşık %34'ü nitelikli, beşeri sermayesi yüksek vatandaşlardan oluşmaktaydı. 1964-2010 yılları arasında ise, AB ülkelerindeki Türk vatandaşlarının sayısı ise toplam 3 milyon civarına ulaşmıştır. Başka bir ifade ile Türk vatandaşları, 300 milyonluk Avrupa nüfusu içerisinde 46 yıl boyunca göçlerle yaklaşık 3 milyon nüfusa yani toplam AB nüfusunun %1'i kadar bir paya sahip olmuştur.

Türkiye coğrafi konumu gereği hem kuzey-güney hem de doğu-batı arasında köprü görevi olması ve yakın çevresinde uzun yıllardır devam eden çatışma ortamı nedeniyle uluslararası göçün merkezi haline gelmiştir. Bu durum Türkiye'yi bir "göç üssü" veya "göçün geçiş üssü" haline getirme potansiyelini artırmakta ve beraberinde çok riskli bir ülke konumuna taşımaktadır. UN DESA(2019) raporuna göre, 1990-2019 dönemi dış alemden Türkiye'ye göç eden nüfus gelişimi ve göç eden nüfusun toplam Türkiye nüfusuna oranı aşağıdaki şekilde almaktadır.

Grafik 1: Türkiye Gelen Uluslararası Birikimli Toplam Sığınmacı Sayısı

Kaynak: https://migrationdataportal.org/?i=stock_perc_&t=2019&cm49=792

Resmi kayıtlara göre bu sığınmacıların sayısı; Türkiye’de 1990 yılında toplam 1,2 milyon kişi iken 2019 yılında yaklaşık toplam 5,9 milyon kişiye ulaşmıştır, Türkiye toplam nüfusuna oranı ise 1990 yılında %2,2 iken, bu oran 30 yılda 2019 yılında %7 seviyesine gelmiştir.

Kuşkusuz ki; Türkiye’de bu sığınmacı stok artışının en önemli nedeni, 2011’de başlayan Suriye iç savaşı sebebiyle ülkemizde sayıları hızla artan geçici korunan Suriyelilerdir. Diğer önemli etken ise, yasa dışı yollar ile ülkemize gelen Afganlılardır. Bu sığınmacı sayısında artış devam ederse veya şuanki toplam kayıtlı rakamları itibariyle Türkiye’de kalmaya devam edelerse, sahip oldukları yüksek doğurganlık oranı ile Nüfus içerisindeki paylarını hızla artırmaya devam edeceklerdir. Bundan dolayı çok kısa bir sürede ülke nüfusunun önemli bir oranına ulaşan sığınmacıların, gelecekte Türkiye’nin demografik yapısı üzerinde önemli değişiklikler yapma ihtimali de kuvvetlenmektedir.

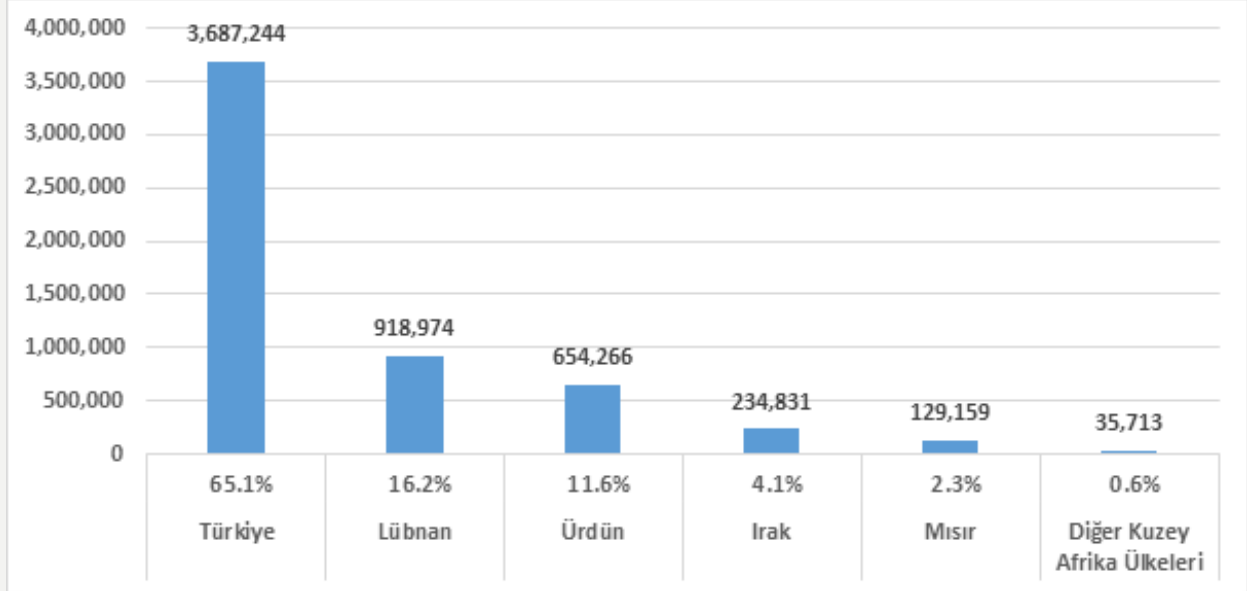
Tablo 1: Geçici Korunan Suriyelilerin Ülkelere Göre Dağılımı

Ülke/Bölge	Kaynak	Güncelleme Tarihi	Ülkelerdeki Geçici korunan Suriyeli Sayısı/ Mülteci sayısı	Geçici korunan Suriyeli Sayısı
Türkiye	UNHCR	21 Kasım 2019	65.1%	3,687,244
Lübnan	UNHCR	31 Ekim 2019	16.2%	918,974
Ürdün	UNHCR	5 Kasım 2019	11.6%	654,266
Irak	UNHCR	31 Ekim 2019	4.1%	234,831
Mısır	UNHCR	31 Ekim 2019	2.3%	129,159
Diğer Kuzey Afrika Ülke	UNHCR	30 Kasım 2018	0.6%	35,713

Kaynak: <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113>

Günümüzde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin güncel verilerine göre dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış durumda olan kayıtlı toplamda 5,7 milyondan fazla Suriyeli bulunmaktadır. Ve bu Suriyelilerin resmi kayıtlılık durumuna göre %65,11’i şu an Türkiye’de bulunuyor. Türkiye’deki kayıtlı geçici korunan Suriyeli sayısı yaklaşık 3.7 milyon civarındadır. Bu kayıtlı sayı, Türkiye nüfusunun yaklaşık %4,5’ine karşılık gelmektedir. Ancak çeşitli kaynaklar Türkiye’de kayıtlı olmayan Suriyeli sayısının da çok yüksek boyutlarda olduğunu ifade edilmektedir.

Grafik 2: Dünyada Geçici Korunan Suriyeli Sayısının Dağılımı

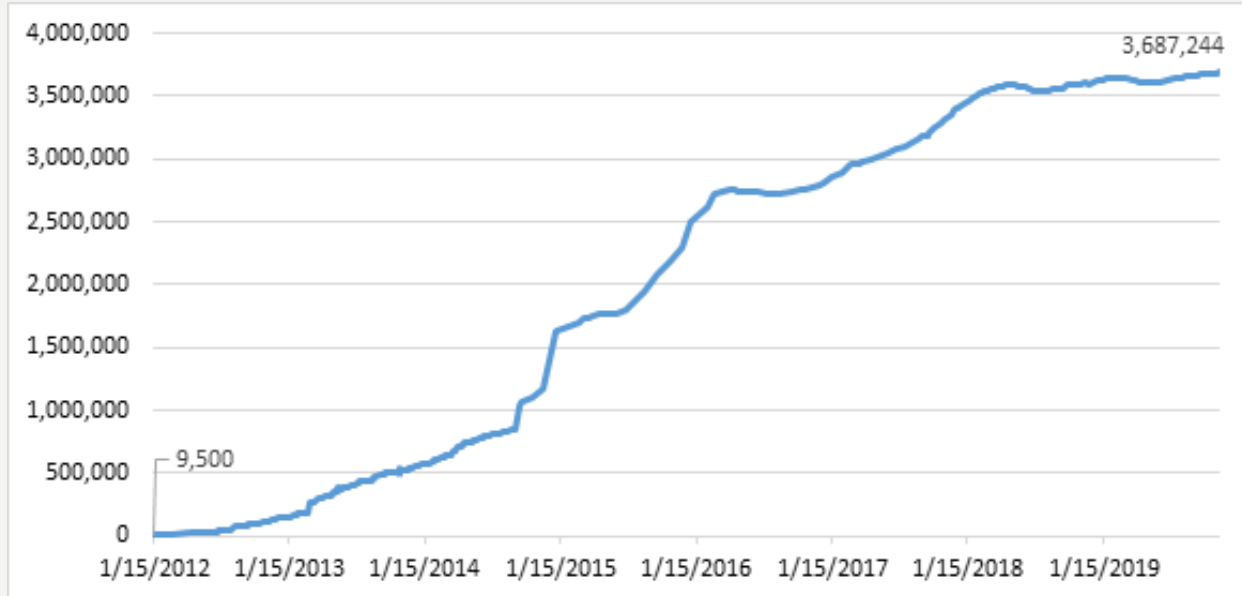

Kaynak: <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113>

Yandaki grafikteki dağılım incelendiğinde, Lübnan, Ürdün, Irak, Mısır ve diğer ülkelerdeki toplam geçici korunan Suriyeli sayısının yaklaşık iki katından daha fazla kısmı Türkiye’de bulunmaktadır. Türkiye’deki geçici korunan Suriyeli sayısı her yıl artmaya devam etmektedir. 2020 yılının Ocak ayında sınırda bekleyen 300 bin Suriyeli’nin olduğu resmi yetkililer tarafından ifade edilmektedir. Bu yasadışı göçe maruz kalan pek çok ülke Suriyelileri sınır dışı ederken veya ülkelerine yeni göç dalgasını engelleyecek önlemler alırken, Türkiye’deki sayının her geçen yıl artması endişe vericidir. Aşağıdaki grafik incelendiğinde ülkemizdeki geçici korunan Suriyeli sayısındaki artışlar dönemsel olarak gözükmemekte ve her geçen yıl artarak arttığı gözlemlenmektedir.

Grafik 3: Türkiye'deki Geçici Korunan Suriyeli Sayısının Dönemsel Gelişimi

Kaynak: <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113>

Grafikten de görüldüğü gibi, özellikle 2014 ve 2015 yılından sonra geçici korunan Suriyeli sayısında çok yüksek artışlar meydana gelmiştir. Geçici korunan Suriyeliler, ilk başlarda geçici barınma merkezlerinde toplanmaları sağlanmaya çalışılırken, geçici barınma merkezlerinin kapatılması sonucu Türkiye’nin bütün illerine serbest bir şekilde dağılmasına izin verilmiştir. 2019 yılı itibariyle kayıtlı yaklaşık 3.7 milyon geçici korunan Suriyelinin Türkiye’ye yayılmasındaki ana etken, yeni geçici barınma merkezleri açmak bir yana varolan 13 geçici barınma merkezinin kapatılmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 2: İllere Göre Geçici Korunan Suriyeli Sayısı (Kasım 2019)

Sıra	Şehirler	Suriyeli Nüfusu	İl Nüfusu İle Karşılaştırma
1	İstanbul	552 bin 80	%3,66
2	Gaziantep	452 bin 5	%22,28
3	*Hatay	440 bin 628	%27,37
4	Şanlıurfa	429 bin 888	%21,12
5	*Adana	240 bin 310	%10,82
6	Mersin	205 bin 36	%11,3
7	Bursa	176 bin 758	%5,9
8	İzmir	146 bin 889	%3,40
9	*Kilis	115 bin 941	%81,34
10	Konya	110 bin 51	%4,99
11	Ankara	94 bin 836	%1,72
12	*Kahramanmaraş	92 bin 955	%8,12
13	Mardin	87 bin 983	%10,61
14	Kayseri	80 bin 572	%5,8
15	Kocaeli	56 bin 166	%2,95
16	*Osmaniye	50 bin 821	%9,51
17	Diyarbakır	32 bin 984	%1,9
18	Malatya	28 bin 159	%3,53
19	Adıyaman	26 bin 36	%4,17
20	Batman	22 bin 403	%3,74
21	Sakarya	16 bin 404	%1,62
22	Muğla	15 bin 605	%1,61
23	Şırnak	15 bin 20	%2,87
24	Manisa	14 bin 681	%1,03
25	Tekirdağ	14 bin 429	%1,40
26	Elazığ	14 bin 185	%2,38
27	Denizli	12 bin 689	%1,23
28	Nevşehir	10 bin 192	%3,42
29	Burdur	8 bin 907	%3,30
30	Burdur	8 bin 433	%1,16
.	.	.	.
.	.	.	.
77	Erzincan	97	%0,04
78	Iğdır	87	%0,04
79	Tunceli	57	%0,06
80	Artvin	37	%0,02
81	Bayburt	22	%0,03

* İşaretli illerde Geçici Barınma Merkezi bulunmaktadır.

Kaynak: <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>

Barınma merkezlerinin kapatılması ve ülke içinde hareket kolaylığı ile bunun için yapılan teşviksel faaliyetler özellikle Kilis, Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa, Mersin, Mardin, Adana illerinde, il nüfusunun önemli bir oranını teşkil etmektedirler. Bu durum bu illerin ekonomik, sosyal, siyasi, demografik ve kültürel yapısında deformasyonları da beraberinde getirmiştir. Zaten bu illerin bazılarında ülke içi kırsaldan kente göç olgusundan dolayı kaynaklanan sorunları bulunmaktaydı. Bu durum özellikle geçici korunan Suriyeli yoğunluğunun yüksek olduğu illerdeki olumsuz etkileri (kayıt dışılık, suç oranları, vb.) çok daha büyük boyutlara taşımıştır. Geçici korunan Suriyelilerin, Türkiye'ye homojen olarak dağılmadığı buna karşılık bazı illerde daha yoğun bir şekilde yaşamayı tercih ettiği görülmektedir. Bu illerin neredeyse tamamına yakınının sınır illerimiz olması ve bu illerdeki toplam nüfus içerisinde önemli bir paya sahip olması, gelecek için bazı farklı endişeleri de beraberinde getirmektedir.

Kaynak: <https://data2.unhcr.org/en/> (UN DESA)

Diğer taraftan Türkiye'ye gelen yaklaşık 3.7 milyon geçici korunan Suriyelilerin eğitim ve sahip olduğu yeteneklerini belirleme konusunda yapılan çalışmalarda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir. 2018 yılında Türkiye'deki geçici barınma merkezlerinde ve kamp dışında geçici korunan Suriyeliler üzerinde yapılan araştırmada Meslek olarak dağılımı şu şekilde ortaya çıkmıştır.

Tablo 3: Geçici Korunan Suriyelilerin Meslek Dağılımı 2018

Meslek Grubu	Kamp İçi		Kamp Dışı	
	Erkek %	Kadın %	Erkek	Kadın
Mühendis	0,60	0,20	1,10	0,70
Devlet memuru	9,00	7,30	1,00	0,50
El işçiliği	8,20	0,50	41,80	34,10
Meslek Yok	68,40	90,30	39,00	61,10
Ofis Çalışanı	0,50	0,30	3,30	1,10
Şoför	2,40	0,00	1,20	0,00
Ordu Çalışanı	2,10	0,00	0,30	0,00
Sağlık Mensubu	0,30	0,20	0,50	0,60
Tarım/Hayvancılık	2,40	0,00	1,60	0,70
Zanaatkâr	6,20	1,20	10,20	1,20

Kaynak: <https://www.yatirimkredi.com/suriyeli-multecilerin-ekonomiye-etkileri.html>

Yapılan araştırmalarda Türkiye’de bulunan kayıtlı 3.7 milyon geçici korunan Suriyelinin sahip olduğu beşeri sermayesi nedeniyle genellikle vasıfsız işlerde ve mevsimlik işler olan tarım ve hayvancılık başta olmak üzere, inşaat, tekstil gibi sektörlerde daha yoğun ve azda olsa hizmet sektörlerinde çalıştığı tahmin edilmektedir. İnşaat ve tarım gibi alanlara yönelmesinde, çalışma sırasında daha az beşeri sermayeye ve Türkçeye ihtiyaç duyulması, dolayısıyla iletişim gereğinin başka yollarla karşılanabilmesi de bir başka neden olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, eğitim seviyelerinin genel olarak düşüklüğü ile birlikte, eğitim görmüş olanların da durumlarını belge ile kanıtlamakta karşılaştığı zorluklara ağır geçim sorunları eşlik etmekte ve böylece düşük ücretlerle çalışmaya razı olmaktadır. Bu bağlamda tablodan da görüldüğü üzere Türkiye’ye gelen geçici korunan Suriyeli nüfusunun büyük çoğunluğunun vasıfsız işgücü niteliğinde olduğu gözükmemektedir. Bu özelliğe sahip işgücü, dünyanın her yerinde istihdam içerisinde yer almakta zorlanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’deki geçici korunan Suriyelilerin önemli bir kısmının ülkelerinde de iş bulmakta zorlandığı gerçeğinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bundan dolayı göçün tek sebebinin sadece Suriye’deki savaş ortamı değil aynı zamanda işsizlik olabileceğini de göstermektedir. Diğer taraftan mühendis, sağlık mensubu, zanaatkârlar nitelikli iş gücü olarak sayılsa bile Türkiye’deki geçici korunan Suriyeli nüfusun ancak % 10’u nitelikli özelliğe sahip olduğu görülmektedir. Yine de bu düşük orandaki nitelikli geçici korunan Suriyeliler dilsel sorunları nedeniyle Türkiye ekonomisine katkısı da düşük düzeyde kalmıştır.

Ayrıca Başbakan Yardımcısı Numan Kurtulmuş, Suriyelilere çalışma izni verilmesiyle ilgili yönetmeliğe açıklık getirirken; 2016 yılında Türkiye’de resmi olarak kayıtlanmış 2,5 milyon Suriyeli bulunduğunu ve bunların sadece %10’unun bir meslek sahibi olduğunu dile getirmesi yapılan çalışmanın sonuçlarının doğruluğunu teyit eder niteliktedir (Özel ve Karakış, 2016).

2. Geçici Korunan Suriyelilerin Türk Ekonomisi Üzerindeki Tahmini Parasal Etkileri

Geçici korunan Suriyelilerin Türk ekonomisi üzerinde şuan hesaplanabilen ve hesaplanamayan tahmini parasal maliyetleri bulunmaktadır. Hesaplanabilen parasal maliyetler; Cumhurbaşkanının ve Sağlık Bakanının resmi açıklamaları, AB fonlarından gelen yardımlar, Birleşmiş milletler fonları, Dünya Sağlık Örgütü(WHO) fonları, Dünya Gıda Örgütü(FAO) fonlarından oluşmaktadır. Bunların yanında resmi kayıtlarda gözükmeyen ancak yapılan gözlem, bağımsız bilimsel anket çalışmalarından ve resmi göstergelerden elde edilen sonuçlar ışığında tahmini parasal maliyetlerde bulunmaktadır. Buna karşılık yapılan harcamaların veya geçici korunan Suriyelilerin Türk ekonomisindeki tutum veya davranışlarının çok önemli bir kısmı hesaplanamamaktadır. Çünkü bu konuda hesaplamanın yapılabilmesine imkan tanıyacak veriler bulunmamakta veya açıklanmamaktadır. Geçici korunan Suriyelilerin, sosyal, kültürel, demografik, güvenlik ve benzeri alanlarda meydana getirdiği etkilerin sonuçları ve bunların ortadan kaldırılmasına yönelik uygulamaların parasal maliyetleri bilinmemektedir. Ancak Türkiye'deki geçici korunan Suriyelilerin ekonomik tutum ve davranışlarının ekonomide hissedilen etkileri olduğu herkes tarafından bilinmektedir.

Geçici Korunan Suriyelilerin Türk ekonomisi üzerindeki hesaplanabilen maliyetlerini şu başlıklar altında değerlendirmek mümkündür.

-Geçici Korunan Suriyelilerin finansmanı nereden karşılanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti ne kadarlık bir finansman yüküne katlanmıştır?

-Geçici Korunan Suriyelilere harcanan milyarlar doların, Türkiye'nin "istihdam ve işsizlik", "enflasyon", "yatırımlar", "kamu bütçesi ve kamu harcamaları", "vergiler" ve diğer maliyetler üzerine etkileri nelerdir?.

A. Geçici Korunan Suriyelilerin finansmanı nereden karşılanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti ne kadarlık bir finansman yüküne katlanmıştır?

Öncelikle geçici korunan Suriyelilerin finansmanının neredeyse tamamı Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından karşılanmış ve de karşılanmaya devam etmektedir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti Devleti dışında uluslararası örgütler/kuruluşlar ve AB gibi entegrasyonlardan gelen az miktarda da olsa fonlar bulunmaktadır. Bu bağlamda 2012-2019 yılları arasında geçici korunan Suriyeliler için yapılan harcamaların yurtdışı finansman miktarı konusunda ulaşılabilen veriler şunlardan oluşmaktadır.

AB, Ekim 2015 yılında Türkiye'deki geçici korunan Suriyeliler için Mali Yardım Programı (FRIT) oluşturulmasına karar vererek, Türkiye'ye, geçici korunan Suriyelilere harcanmak

üzere 6 milyar Euro'luk (6.6 Milyar Dolar) bir fon oluşturduğunu beyan etmiştir. Ancak fondaki beyan edilen finansman Türkiye'deki geçici korunan Suriyelilere ya nakit olarak ya da yaşam koşullarını iyileştirecek projelerde kullanılmak şartıyla serbest bırakılacağı şartı konulmuştur.

Mali Yardım Programı (FRIT) kapsamında ilk ödemeler, AB bütçesinden gelen 1 milyar Euro ile üye devletlerin katkısı olarak gelen 2 milyar Euro toplam 3 milyar Euro'dan oluşan ilk dilim 2016 ve 2017 yıllarında tamamen kullanıldığı beyan edilmektedir. Geriye kalan 3 milyar Euro'luk fonun ise, Sosyal Uyum Programı (SUY) kapsamında 2019 yılından itibaren 1,2 milyon geçici korunan Suriyelilere aylık nakit transferi ve diğer projelere kaynak aktararak kullanılmaya başlanıldığı beyan edilmektedir(shorturl.at/cdfU4).

AB Sosyal Uyum Programı (SUY) kapsamındaki fonun geriye kalan 3 milyar Euro'luk kısmının kullanılıp kullanılmadığı, kullanıldı ise ne kadarlık kısmının kullanıldığı bilinmemektedir.

Geçici korunan Suriyelilere yönelik BM, WHO, FAO gibi uluslararası örgütlerden de aktarılan yardımlar bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler 2015 yılında hazırladığı ve oluşturduğu Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı(3RP) kapsamında, Türkiye'deki geçici korunan Suriyelilere yönelik yardımlarda bulunmaktadır. Bu plan kapsamında koruma, eğitim, sağlık, temel ihtiyaçlar, geçim kaynakları ile gıda güvenliği ve tarım başlıkları adı altında Türkiye'deki geçici korunan Suriyelilere fon aktarımı yapmaktadır. Bu fon kapsamında geçici korunan Suriyelilere yönelik 2015-2019 yılları arasında yapılan yardım miktarı toplam 3.8 milyar dolar civarındadır. Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı(3RP) kapsamında 2020 ve 2021 yılında da Birleşmiş Milletler fon aktarmaya devam edecektir. Birleşmiş Milletler 2020 ve 2021 yıllarında da toplam 2.1 milyar dolar fon sağlamaya devam edeceği tahmin edilmektedir. Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı(3RP) adı altında 2020 ve 2021 yılında tahminen Türkiye'nin alacağı tutar aşağıda verilmiştir.

Tablo 4: Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı(3RP) (milyon dolar)

		2020	2021	
BM	UNICEF	258,7	247,2	Geçici Korunan Suriyeliler ve etkilenen Türk çocuklarına
	Mülteci Yüksek Komiser	283,3	279,2	Risk altındaki kadın, kız, erkek ve çocuklara
	Dünya Gıda Programı	310,2	117,4	Yaşam koşullarının iyileştirilmesine
	Kalkınma Programı	246,7	288,6	İstihdam yaratılmasına yönelik
Gıda Örgütü FAO		46,3	59,7	Gıda ve tarım sek. istihdamı
Sağlık Örgütü WHO		22,2	20,2	Bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalık tedavileri
Toplam		1.167,4	982,3	

Kaynak: BM Taslak Raporu

Elimizdeki verilere göre; 2015-2019 yılları arasında geçici korunan Suriyelilere yönelik finansman yardımı BM, FAO, WHO ve AB'den gelmiştir. Bu bağlamda uluslararası örgütlerin veya AB'nin geçici korunan Suriyelilere yaptığı net finansman yardımı yaklaşık 7.1 milyar dolar(3.3 milyar doları AB ve 3.8 milyar doları ise BM, FAO, WHO) olarak gözükmektedir. Buna karşılık AB'den gelmesi beklenen veya gelmeye devam eden toplam 3 milyar Euro(3.3 milyar dolar) ile BM, FAO, WHO'dan 2020-2021 geleceği tahmin edilen 2.1 milyar dolar olmak üzere 5.4 milyar dolar bulunmaktadır.

Sonuç olarak; Geçici Korunan Suriyelilere harcanmak üzere uluslararası alandan Türkiye'ye gelen net finansman 2015-2019 yılları arasında 7.1 milyar dolardır. 2020-2021 yıllarında da 5.4 milyar dolar(2.1 milyar doları BM ve 3.3 milyar doları AB) geleceği tahmin edilmektedir.

Ancak Türkiye'deki geçici korunan Suriyelilere 2012-2109 yılları arasında yapılan harcamaların uluslararası alandan gelen 7.1 milyar dolardan çok daha fazla olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Peki Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 2012-2019 yılları arasında resmi kayıtlara göre yaklaşık 3.7 milyon kişiye ulaşan geçici korunan Suriyeliler için ne kadarlık bir finansman yükünü üstlenmiştir?

Bu sorunun net cevabını, 5 Aralık 2017 tarihinde Başbakan Yardımcısı Recep Akdağ' vermiştir. Akdağ, "geçici korunan Suriyeliler için katlanılan toplam maliyetin 84 milyar 880 milyon lira olduğunu yani dönemin döviz kuru üzerinden 30 milyar 285 milyon 573 bin dolar olduğunu ifade etmiştir."

Bu harcama kalemlerine göre; aşağıdaki Tabloda verilmiştir.

Tablo 5: Recep Akdağ'ın 5 Aralık 2017 tarihi ile resmi harcama kalemleri

Harcama Yapan Kurum/Harcama Türü	Bedeli (TL)
Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının (AFAD)	5.586.594.000
Güvenlik ve kamu düzeni hizmetleri	9.228.707.000
Sağlık Hizmetleri	16.030.111.000
Eğitim hizmetleri	15.489.968.000
Belediyecilik hizmetler	17.527.481.000
Türk Kızılay'ı Çeşitli vakıflar, dernekler	2.058.122.000
Belediyeler tarafından düzenlenen kampanyalar	312.092.000
Kamplardaki amortisman maliyeti	1.505.386.000
Göç İdaresi Genel Müdürlüğü	780.807.000
Diğer sivil toplum kuruluşlarının kayıtlı proje bazlı yardımları	852.600.000
Vatandaşımızın yardımı	11.649.434.000
Fırat Kalkanı bölgesinde	1.630.457.000
Sıfır Noktası İnsani Yardım	2,228,775,000.00
Toplam	84,880,534,000 TL (30.285.573.000 Dolar)

Kaynak:<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/basbakan-yardimcisi-akdag-suriyeliler-icin-harcanan-toplam-maliyet-84-milyar-880-milyon-lira/990509>

Recep Akdağ Anadolu Ajansına verdiği resmi demecinde; 2011'den bu yana 7 yıl içinde Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının (AFAD) Suriyelilere 5 milyar 586 milyon 594 bin lira harcadığını; güvenlik ve kamu düzeni hizmetleri için 9 milyar 228 milyon 707 bin lira, sağlık hizmetleri için 16 milyar 30 milyon 111 bin lira, eğitim hizmetleri için 15 milyar 489 milyon 968 bin lira, belediyeçilik hizmetleri için 17 milyar 527 milyon 481 bin lira harcadığını, Fırat Kalkanı bölgesinde 1 milyar 630 milyon 457 bin lira harcadığını açıklamaktadır. Ayrıca "çeşitli vakıflar, dernekler, özellikle Türk Kızılay'ı tarafından 2 milyar 58 milyon 122 bin lira, belediyeler tarafından düzenlenen kampanyalar için 312 milyon 92 bin lira, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 780 milyon 807 bin lira, kamplardaki amortisman maliyeti olarak 1 milyar 505 milyon 386 bin lira, diğer sivil toplum kuruluşlarının kayıtlı proje bazlı yardımları olarak 852 milyon 600 bin lira, vatandaşımızın yardım olarak dağıttığını düşündüğümüz 11 milyar 649 milyon 434 bin lira olmak üzere toplam maliyet 84 milyar 880 milyon 541 bin lira harcamanın yapıldığını açıklamıştır(Akdağ, 5 Aralık 2017)

Bu yapılan toplam harcama tablosu ışığında; Türkiye Cumhuriyeti Devletinin geçici korunan Suriyelilere kişi başına yaptığı harcamayı şu şekilde bulabiliriz;

Tablo 6: Geçici Korunan Suriyelilere kişi başına harcama tablosu

Yıl	Yıllık Ortalama Geçici Korunan Suriyeli Sayısı	Ortalama Kişi sayısı*
2012	71.275	855.300
2013	398.720	4.784.640
2014	727.530	8.730.360
2015	1.880.062	22.560.744
2016	2.737.115	32.845.380
2017*	3.067.358	30.673.580
2012-2017 Ekim Sonu Toplam Kişi Ay		100.450.025

*Diğer bütün yıllar 12 ay olarak alınırken; 2017 Ekim sonuna göre ortalama kişi sayısı ve 2017 yılı 10 aylık dönem alınmıştır. Yıllık ortalama Mülteci Sayısı Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113> adresinden alınmıştır.

Örneğin söz konusu veri kaynağına göre 01.01.2013 tarihinde geçici korunan Suriyeli sayısı 148.441 iken, 31.12.2013 tarihinde 560.129 kişidir. Hesaplamalarda ise, 2013 yılı ortalama geçici korunan Suriyeli sayısı 398.720 kişi olarak belirlenmiştir. Hesaplanan ortalama geçici korunan Suriyeli sayısı olan 398.720 kişi x 12(ay) olarak işleme tabi tutulmuştur. Böylece 2013 yılı için 4.784.640 kişi toplam harcamaya esas olan sayı olarak hesaplanmıştır. Genel hesapta ise, 2012 yılından 2017 Ekim sonu toplam 100.450.025 kişi x ay sonucunda toplam 30.285.573.000 Dolar harcamaya ulaşılmıştır.

Bubağlamda ortalama aylık geçici korunan Suriyeli başına ise, $30.285.573.000/100.450.025=301,5$ dolar kişi başı aylık ortalama maliyet çıkmaktadır. Bu harcama yıllık rakama dönüştürüldüğünde ise, geçici korunan Suriyeli başına 3600 Dolar olarak hesaplanmaktadır.

Bu yapılan toplam harcama tablosu ışığında; Türkiye Cumhuriyeti Devletinin geçici korunan Suriyelilere kişi başına yaptığı harcamayı şu şekilde bulabiliriz;

Tablo 7: Geçici korunan Suriyelilere yıllık harcama tablosu

Yıl	Yıllık Ortalama Geçici Korunan Suriyeli Sayısı	Yıllık Toplam Ortalama Maliyet (Dolar)
2012	71.275	256.590.667
2013	398.721	1.435.394.814
2014	727.530	2.619.109.790
2015	1.880.063	6.768.225.529
2016	2.737.115	9.853.613.242
2017	3.157.678	11.367.639.692
2018	3.566.139	12.838.099.226
2019	3.648.771	13.135.577.063
2012-2019 Dönemi Toplamı (Dolar)		58.274.250.023

Yukarıdaki tablo esas alındığında geçici korunan Suriyelilere 2012-2019 yılları arasında toplam 58.2 milyar dolar harcama yapıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. 2015-2019 yılları arasında AB'den 3,3 milyar dolar ile BM'den 3,8 milyar dolar olmak üzere 7.1 milyar dolarlık finansal desteğin Türkiye'deki geçici korunan Suriyelilere tamamen geldiği bilinmektedir. Buna karşılık AB'den 3,3 milyar dolarlık ikinci dilim fonun gelip gelmediği, geldi ise ne kadarlık kısmının geldiğinin bilinmemesinden dolayı ve BM'den 2.1 milyar dolarlık kısmının 2020-2021 yılında geleceği beklentisi ile hesaplamaya dahil edilmemiştir.

Buna göre 2012-2019 yılları arasında Türkiye'deki geçici korunan Suriyelilere 58.2 milyar dolar harcama yapıldığı, bunun 7.1 milyar dolarlık kısmının uluslararası alanlardan geldiği düşünüldüğünde, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin yaklaşık olarak 51.1 milyar dolarlık bir harcama yaptığı ortaya çıkmaktadır.

Finansal anlamda sermaye eksikliği yaşanan Türkiye'nin, geçici korunan Suriyelilerin ihtiyaçlarını karşılamak için yaptığı 51.1 milyar dolarlık harcamayı hangi kaynaklardan finansman ettiği de ayrı bir tartışma konusu olmaktadır. Ancak resmi makro ekonomik göstergeler takip edildiğinde, ülkemizde tasarruf açığı, bütçe açığı ve dış ticaret açığı bulunmaktadır. Dolayısıyla bu finansman dolaylı veya doğrudan reel üretimden elde edilen gelirlerden sağlanmadığı açıkça ortaya konmaktadır.

Bu konuda Türkiye ekonomisinin genel parasal makroekonomik göstergeleri incelendiğinde bize bazı bilgiler sunmaktadır.

Tablo 8: Türkiye'nin Dış ve İç Borç Stoku(Milyar \$)

Gösterge/Dönem	Top. Dış Borç	Top. Kamu Dış Borç	Top. Özel Dış Borç	İç Borç
1923-2002	129.6	86.6	43	99.2
2003-2019	433.8	150.5	283.3	132.9
Artış Oranı (2002-2019) (%)	234,7	73,2	557,9	33,9

Kaynak: TCMB EVDS.

Geçici korunan Suriyelilerden dolayı katlanılan maliyet reel üretim gelirlerinden elde edilmemiş ise, o zaman borçlanma yoluyla elde edilmiş olma ihtimali ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda yukarıda tablo incelendiğinde, 2003 yılından sonra özel sektör borçlanma göstergelerini ayrı tutarsak, kamunun dış borç stokunun 2003-2019 yıllarında 64 milyar dolar arttığı görülmektedir. Ayrıca iç borç stokunun da döviz bazında 33.7 milyar dolar yükseldiği izlenmektedir. Geçici korunan Suriyelilere harcanan söz konusu 51.1 milyar dolar, kamu tarafından dış ve iç borçlanma ($64+33.7=97.7$ milyar dolar) yapılarak finanse edilme ihtimali bulunmaktadır. Eğer borçlanma yoluyla finanse edilme yoluna gidilmiş ise, o zaman katlanılan toplam 51.1 milyar dolarlık maliyete ilave olarak faiz giderlerini de eklemek zorundayız. Bu durum, makro ekonomik göstergelerinin önemli bir kısmının açık verdiği veya olumsuz olduğu ülkemizde, Türk milletinin ekstra ekonomik zorluklara katlanmak zorunda bırakıldığının göstergesidir. Aslında kamu dış borçlanmasının yukarıda bahsedilen rakamlardan çok daha yüksek olduğu ekonomistler(KÖİ'ler için katlanılan maliyetler) tarafından bilinmektedir.

Tablo 9: Türkiye'nin Borçlanma Dışındaki Bazı Döviz Girişleri

Gösterge/Dönem	Özelleştirme Gelirleri (Milyar \$)	Net Hata Noksan Hesabı (Milyar \$)	Yabancılar Gayrimenkul Satışı (Milyar \$)
1986-2002	8.1	-4.4	-
2003-2019	62.2	59.6	49.3

Kaynak: TÜİK

Geçici korunan Suriyelilere harcanan söz konusu 51.1 milyar dolar kamu tarafından borçlanarak elde edilmemişse, ya özelleştirme gelirlerinden ya da yabancılar gayrimenkul satışlarından ya da net hata noksan hesabından karşılandığı ihtimal dahilinde gözükmemektedir. Çünkü 2003-2019 yılları arasında yaklaşık 62.2 milyar dolarlık özelleştirme geliri, yaklaşık 59.6 milyar dolarlık net hata noksan hesabından döviz girişi ve nihayetinde 49.3 milyarlık dolarlık yabancılar gayrimenkul satışından elde edilen döviz gelirleri bulunmaktadır. Bu döviz gelirlerinin 2003-2019 yılları arasında toplamı;

62.2 milyar dolar + 59.6 milyar dolar + 49.3 milyar dolar = 171.1 milyar dolardır.

Sonuç olarak; Türkiye 2012-2019 yılları arasında geçici korunan Suriyelilere 58.2 milyar dolar harcama yapmıştır. Bunun 7.1 milyar doları uluslararası örgütler ve devletler tarafından finanse edildiği resmi kaynaklardan anlaşılmaktadır. Ancak Türkiye'nin geçici korunan Suriyelilere harcadığı tahmin edilen 51.1 milyar doları nasıl ve hangi şartlarda temin ettiği bilinmemektedir. Geçici korunan Suriyelilere yapılan bu harcama, bütçede ademi tahsis olmadığından borçlanma yoluyla yapıldığı tahmin edilmektedir. Bu durumda katlanılan faiz maliyetinin de toplam finansal yüke ilave edilmesi gerekmektedir. Böylece Türkiye'nin katlandığı parasal maliyet daha da artacaktır.

Geçici korunan Suriyelilerin evlerine dönüşü konusunda gerekli ve yeterli adımların atılamaması, 2020 ve 2021 yıllarında Türkiye'de kalmaya devam edeceklerini göstermektedir. Özellikle Suriye'den 2020 yılında da gelecek göç dalgasının konuşulduğu bir ortamda Türkiye'nin katlandığı parasal maliyetin daha da artacağını göstermektedir. Diğer taraftan geçici korunan Suriyelilerin Türkiye'ye finansal yükü artarken uluslararası alandan gelen yardımların azalması, dayanma seviyesini çoktan geçen Türk ekonomisinin kırılganlıklarını artırmıştır. Bu durum ekonominin her türlü spekülatif saldırılara açık hale getirmektedir.

Özellikle 2020 ve 2021 yılında yıl başına 100 bin yeni Suriyelinin de kayıt altına gireceğini ve cari döviz kurunu esas aldığımızda; 2020 yılında geçici korunan Suriyelilere ilave tahmini 13.4 milyar dolar ve 2021 yılında da tahmini 13.8 milyar dolar (toplam 27.2 milyar dolar) parasal maliyete katlanılacak olması, Türkiye ekonomisinin faiz ve kur baskısının altında sıkışıp kalacağını göstermektedir.

Tablo 10: Geçici Korunan Suriyeliler için Toplam Maliyeti(2012-2021)

	2012-2019	2020-2021	2012-2021
Toplam Harcama	58.2	27.2	85.4
Dış Dünyadan Gelen Fon(AB,BM,..)	7.1	5.4*	12.5
Türkiye'nin katlandığı Finansal Yük	51.1	21.8	72.9

**Geleceği tahmin edilen katkı.*

Tablo 10 incelendiğinde Türkiye'nin 2012-2019 yılları arasında geçici korunan Suriyelilere yaptığı harcamalardan katlandığı net finansman yükü 51.1 milyar dolar iken 2012-2021 yılları arasında katlanacağı net maliyet 72.9 milyar dolara yükseleceği tahmin edilmektedir. Bu durum önümüzdeki iki yıl boyunca geçici korunan Suriyelilerin artan finansman yükü nedeniyle ülke ekonomisinin faiz baskısı artarken, reel ekonominin finansman yetersizliğinden dolayı üretimden uzaklaşması, ülke ekonomisindeki döviz yetersizliği sorununu çıkaracaktır.

B. Geçici Korunan Suriyelilere harcanan milyarlarca doların, Türkiye'nin "istihdam ve işsizlik", "enflasyon", "yatırımlar", "kamu bütçesi ve kamu harcamaları", "vergiler" üzerine etkileri

Türkiye'ye 2012 sonrasında kavimler göçü şeklinde gelen geçici korunan Suriyelilerin Türk ekonomisinin makro ekonomik göstergelerinde meydana getirdiği hesaplanabilen ve henüz hesaplanamayan etkileri bulunmaktadır. Her ne kadar ekonomideki bu değişimlerin bir kısmı net olarak hissedilir hale gelmiş olsa da, bu olumsuz etkilerin artarak devam edeceğine yönelik güçlü sinyaller bulunmaktadır. Bu bağlamda geçici korunan Suriyelilerin ekonomik davranış şekillerinin ve bunlara yapılan harcamaların Türk ekonomisi üzerindeki etkilerinin öncelikli olarak görüldüğü ve hissedildiği alanlarda meydana getirdiği pozitif veya negatif etkiler ortaya konulması gerekmektedir. Böylece Türk ekonomisinin geleceğinde bizleri neler beklediğini rahatlıkla anlamak ve gerekiyorsa önlemler almak daha kolay olacaktır.

i. Geçici Korunan Suriyelilerin Türkiye İşsizlik ve İstihdam Üzerine Etkileri

Türkiye'ye doğru yaşanan kavimler göçü ardından Türkiye'nin güneydoğu kesimleri başta olmak üzere, büyük şehirlerde iş gücü arzında büyük bir artış yaşanmış ve işçi ücretleri oldukça düşmüştür. Bu durumun en büyük sebebi ise, öncelikle gelen geçici korunan Suriyelilerin kayıt dışı çalışmayı kabul etmeleri ve sadece günlük geçimlerini sağlayacak kadar ücret talep etmelerinden kaynaklanmaktadır. Özellikle düşük ücret talep etmeleri veya hiç ücret talep etmedikleri (barınma ve gıda harcamaları karşılanması karşılığında) için yerli iş gücünü olumsuz etkilemekte ve her geçen yıl kalifeyesiz işgücündeki işsizlik oranını artırmaktadır. Ayrıca düşük ücret uygulaması bir taraftan firmaların ihracat ve karlarını artırma eğilimine girmelerine neden olurken diğer taraftan ülkedeki gelir dağılımı adaletini ve refah paylaşımını kötü etkilemektedir.

Bunun yanında firma sahipleri, maliyeti çok fazla düşürücü bir unsur olduğu ve kârlarını artırma imkanı elde ettikleri için kayıt dışı olacak şekilde geçici korunan Suriyelileri çalıştırmak cazip gelmektedir. Her ne kadar hükümet her şeyin şeffaf olması ve kayıt altına alınabilmesi için 15 Ocak 2016 tarihinde yayınlanan yönetmelik ile geçici korunan Suriyelilere çalışma izni vermiş olsa da; firma sahipleri, hala kayıt dışı çalıştırmayı tercih etmektedir. Çünkü böylece hem daha düşük ücret vermekte hemde karlılığını artırmaktadır.

Türkiye'deki geçici korunan Suriyelilerin ülkenin her yanına dağılmasının temel sebebi ise, bunların artık geçici barınma merkezlerinde kalmamalarıdır. Bu durum yoğunluklarının bulundukları illerde pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Geçici korunan Suriyeliler, barınma merkezlerinde (Türkiye'de veya Suriye'deki) tutulmuş olsa idi, henüz parasal karşılığı hesaplanamayan pek çok sosyo-kültürel etkileri de minimize etme imkanı elde edilecekti. Geçici barınma merkezlerinde kalan Suriyelilerin sayısı, 2018'in başında 228 bin 251 kişi iken, 2019'un başında 143 bin 558 kişiye ve 7 Kasım 2019 tarihi itibarıyla 62 bin 492 kişiye gerilemiştir. Buna göre geçici barınma merkezlerinde yaşayan Suriyeli sayısı, Türkiye'deki yaklaşık 3.7 milyon geçici korunan Suriyelilerin yalnızca %1,69'una karşılık gelmektedir. Bu durum geçici korunan Suriyelilerin emek piyasasında ne kadar büyük bir tehlike oluşturduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre Kasım 2018 itibarıyla son 8 yılda Türkiye'de doğan Suriyeli bebek sayısı 405 bin 521 olarak açıklanmıştır (mülteciler.org).

Tablo 11: Geçici Korunan Suriyeliler Yaş Dağılımı

YAŞ ARALIĞI	ERKEK	KADIN	TOPLAM
0-4	195 bin 996	276 bin 548	572 bin 544
5-9	254 bin 863	240 bin 52	494 bin 915
10-14	199 bin 953	185 bin 986	384 bin 939
15-18	151 bin 980	123 bin 824	275 bin 804
19-24	324 bin 27	230 bin 795	554 bin 822
25-29	206 bin 698	146 bin 628	353 bin 326
30-34	169 bin 505	124 bin 230	293 bin 735
35-39	119 bin 566	94 bin 581	214 bin 147
40-44	78 bin 775	69 bin 925	148 bin 700
45-49	58 bin 408	55 bin 870	114 bin 278
50-54	47 bin 223	45 bin 381	92 bin 604
55-59	32 bin 873	33 bin 273	66 bin 146
60-64	22 bin 942	23 bin 747	46 bin 689
65-69	15 bin 27	15 bin 758	30 bin 785
70-74	8 bin 452	9 bin 139	17 bin 591
75+	9 bin 442	11 bin 967	21 bin 409
TOPLAM	1.995.730	1.686.704	3.682.434

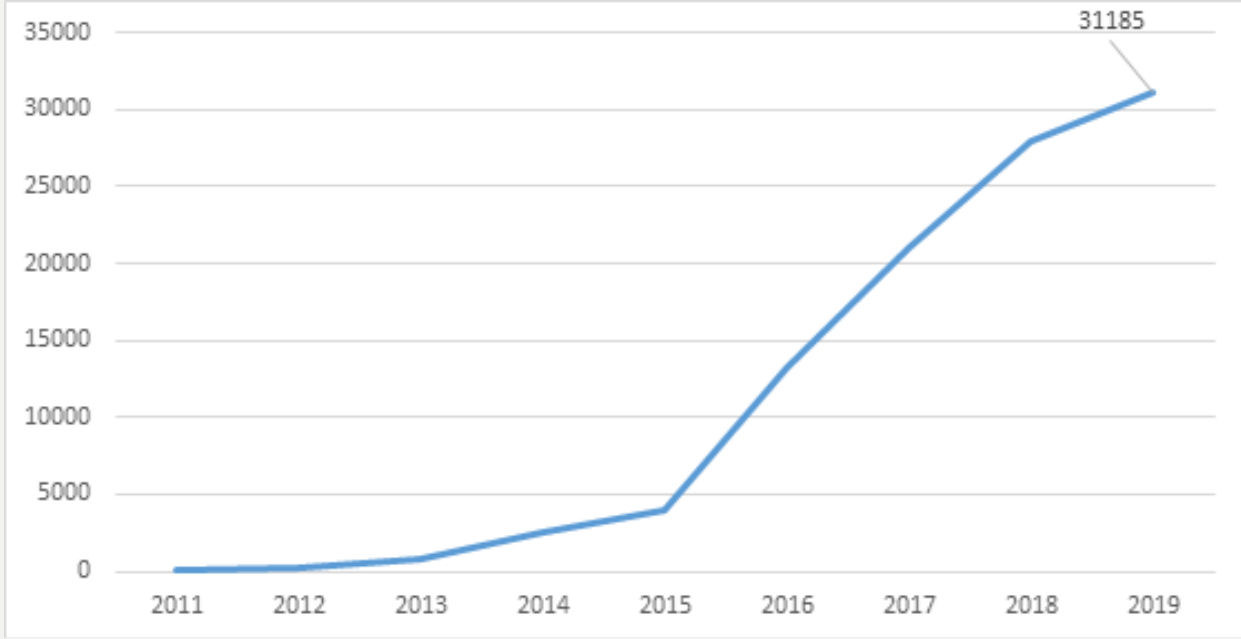
Kaynak: <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (Kasım 2019 tarihi itibarıyla)

Tablo incelendiğinde, 15-59 yaş aralığında istihdam içerisinde yer alabilecek geçici korunan Suriyelilerin toplam sayısı 2 milyon 160 bin 251 kişi olarak gözükmemektedir. Bu yaş aralığında yer alan kadın veya erkek tüm geçici korunan Suriyelilerin tamamına yakını geçici barınma merkezleri dışında yaşamakta ve işgücü piyasasına şartlar olduğu anda dahil olma yetenekleri çok yüksek görünmektedir. Özellikle son üç yıldır firmalar yükselen üretim maliyetlerini azaltma ve azalan karlılıklarını artırma veya firmalarını ayakta tutma çabası içerisinde olmaları, bu potansiyel emek arz stokunu gözde konumuna getirmiştir. Bunu yanında siyasal iktidarın bu kayıt dışı sürece müdahale etmeme stratejisi durumu daha kolay hale getirmektedir.

Türkiye'deki çalışabilir potansiyel sahip geçici korunan Suriyelilerin çok büyük çoğunluğunun nitelikli meslek uzmanlığının(kaliteli olmaması) bulunmaması, Türkiye'deki istihdam yapısı üzerindeki tehdidin büyüklüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü

Türkiye’deki istihdam yapısının önemli bir kısmının aynı özelliklere sahip olması ancak geçici korunan Suriyelilerin ücret, sosyal haklar, çalışma saatleri gibi bir takım konularda firmalara çok büyük avantajlar sunması, emek piyasasında haksız bir rekabete neden olmaktadır.

Grafik 4: Çalışma İzni Alan Geçici Korunan Suriyeli Sayısı

Kaynak: <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> ve İşçileri verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki grafik incelendiğinde 2011 yılı itibariyle düşük düzeyde ülkemize gelmeye başlayan geçici korunan Suriyelilerin özellikle 2014 ve 2015 yılından sonra sayılarının katlanarak artması ile beraber çok az sayıdaki kısmının kayıtlı istihdam içerisinde olduğunu göstermektedir. Buna karşılık Türkiye’nin neredeyse bütün şehirlerinde yaşayan 3.7 milyon geçici korunan Suriyelinin, çok daha fazla bir kısmının ekonomide istihdam edildiği herkes tarafından gözlemlenmektedir.

Türkiye’deki 3.7 milyon geçici korunan Suriyelinin, yaklaşık 2.1 milyon kişisi çalışabilir niteliğe sahiptir. Bunların neredeyse tamamı, eski ismiyle SSK yeni ismi ile 4A kadrosunda yer alan Türk işçilerinin çalışma alanlarında istihdam edilmektedir. Çünkü Türkiye’deki geçici korunan Suriyelilerin neredeyse tamamı hiçbir mesleği olmayan veya ekonomik verimliliğe yüksek katma değer sağlayacak yeteneği bulunmayan, vasıfsız işgücü görünümündedir. Buna karşılık yerli işgücüne göre daha düşük ücretten(neredeyse yarısına) çalışma isteğinin de olması, firmalar tarafından maliyet düşürücü etkisinin de yüksek olması nedeniyle tercih edilir hale gelmiştir. Bu nedenle geçici korunan Suriyelilerin istihdam ve işsizlik üzerindeki etkileri net bir şekilde burada gözükmemektedir. Bunu ortaya koyabilmek için geçici korunan Suriyelilerin yoğun yaşadığı illerdeki sigortalı(4A) çalışan kişi sayısını il nüfusuna oranlayarak süreç takip edilebilmektedir.

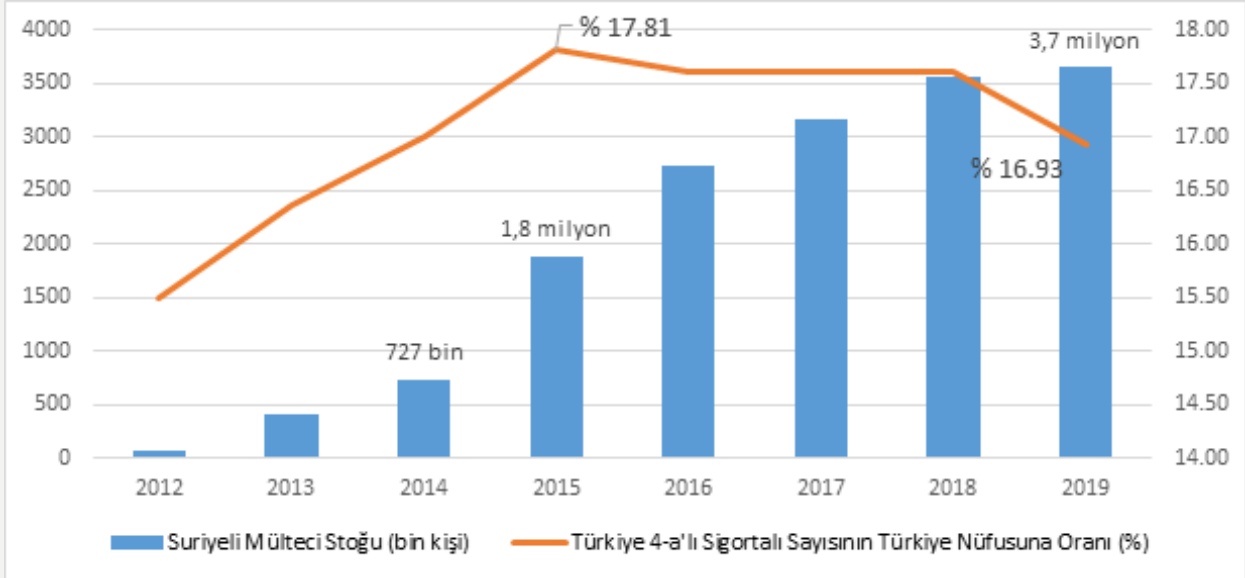
Tablo 12: Suriyelilerin Yoğun İllerdeki 4A'lı Çalışan Sigortalı Sayısının İlin Nüfusuna Oranı(2012-2019)

ŞEHİRLER	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
İstanbul	24.62	25.82	26.96	27.68	27.44	26.77	26.52	25.76
Gaziantep	12.11	13.55	13.84	13.95	13.24	13.79	14.15	13.69
Hatay	8.51	9.01	9.22	9.87	9.84	10.11	10.22	9.89
Şanlıurfa	4.97	5.15	5.45	5.87	5.40	5.88	6.33	6.33
Adana	11.66	12.49	12.80	13.36	13.25	13.61	13.63	12.78
Mersin	11.11	11.66	12.06	13.15	13.11	13.46	13.31	13.06
Bursa	20.55	21.43	22.12	23.04	22.91	23.14	22.97	21.67
İzmir	18.84	19.68	20.24	20.91	20.72	20.90	21.09	20.11
Kilis	7.07	7.54	8.13	9.15	10.72	9.92	12.31	10.96
Konya	11.53	12.58	13.00	13.97	13.86	13.95	14.40	13.16
Kahramanmaraş	10.49	11.54	11.61	12.33	12.57	12.55	12.52	11.90
Mardin	5.86	5.85	6.40	7.16	6.80	8.53	8.96	9.21
Kayseri	14.76	16.00	16.37	17.06	16.46	16.05	15.88	15.34
Osmaniye	9.32	8.89	9.33	9.32	9.38	9.27	9.79	8.80
Adıyaman	6.86	6.63	6.68	7.18	7.14	8.04	8.50	8.43
Batman	7.06	6.51	7.27	7.65	7.48	9.03	9.67	10.51
Türkiye	15.49	16.36	17.00	17.81	17.62	17.60	17.61	16.93

Kaynak: TÜİK ve http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/aylik_istatistik_bilgileri
Her yılın Ağustos ayı verisidir.

Tablo incelediğinde; geçici korunan Suriyelilerin Türkiye'ye girişlerinin yükseldiği 2014 ve 2015 yılından sonra, illerdeki istihdam rakamlarındaki değişim görülmektedir. 2015 yılından sonra sigortalı(4A) çalışan sayıların il nüfusuna oranı hemen hemen tüm illerde azaldığı ve ileriki yıllarda da azalmaya devam edeceği görülmektedir. Bu durum geçici korunan Suriyelilerin kayıt dışı istihdamının artmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle bu bölgelerde reel üretimin azalmadığı dönemlerde bile, sigortalı çalışan sayısının il nüfusuna oranındaki gerilemenin devam etmesi bu durumu doğrulamaktadır.

Grafik 5: Geçici Korunan Suriyeli Stoku ve Türkiye 4A'lı Çalışanın Nüfusa Oranı

15-60 yaş arası geçici korunan Suriyeli sayısı yaklaşık 2.1 milyon kişidir. Bu nüfusun yaklaşık %55'i erkek olarak alındığında, yaklaşık olarak en az 1.2 milyon geçici korunan Suriyelinin kayıt dışı çalıştığı (sadece erkeklerin çalışmak istediği varsayımında) veya çalışmak istediği sonucu elde edilebilir. Grafik incelediğinde geçici korunan Suriyelilerin sayısındaki yüksek artışların ardından Türkiye'deki 4A'lı çalışanın il nüfusuna oranında da düşüşler yaşanmaya başlamıştır. Her ne kadar 2018'in ikinci yarısından sonra ekonomik sorunlardan dolayı bu düşüş eğilimi hızlansa da, reel üretimin devam ettiğini gösteren rakamlara rağmen çalışan sayısındaki azalmanın devam etmesi kayıt dışı istihdam varlığına işaret etmektedir. Bu durum geçici korunan Suriyelilerin kayıt dışı çalıştırıldığı şeklinde yorumlanmaktadır. Özellikle Türkiye'deki işsizlik oranlarındaki artışların aynı zaman içerisinde paralel bir şekilde yükselmesi, işsizliğin en önemli unsurlarından biri haline getirmiştir. Özellikle geçici korunan Suriyelilerin yoğun yaşadığı illerde bu rakam endişe verici boyutlara ulaşmıştır.

Geçici korunan Suriyelilerin Türkiye'deki işsizliği yükselmesinden dolayı katlanılan maliyetin yanında birde, kayıt dışı çalışmaları sebebiyle vergi kayıpları da oluşmaktadır. Kayıt dışı istihdam nedeniyle tahsil edilemeyen vergi ve sosyal güvenlik primleri bütçe üzerinde yük oluşturmakta ve bütçe gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır. Kayıt dışı istihdam nedeniyle oluşan açıklar merkezi yönetim bütçesinden aktarılan kaynaklarla kapatılmaktadır. Aşağıdaki tablo incelendiğinde, yıllar itibarıyla toplam bütçe harcamaları içerisindeki payının yükseldiği ve bütçe üzerindeki baskı daha net olarak görülmektedir.

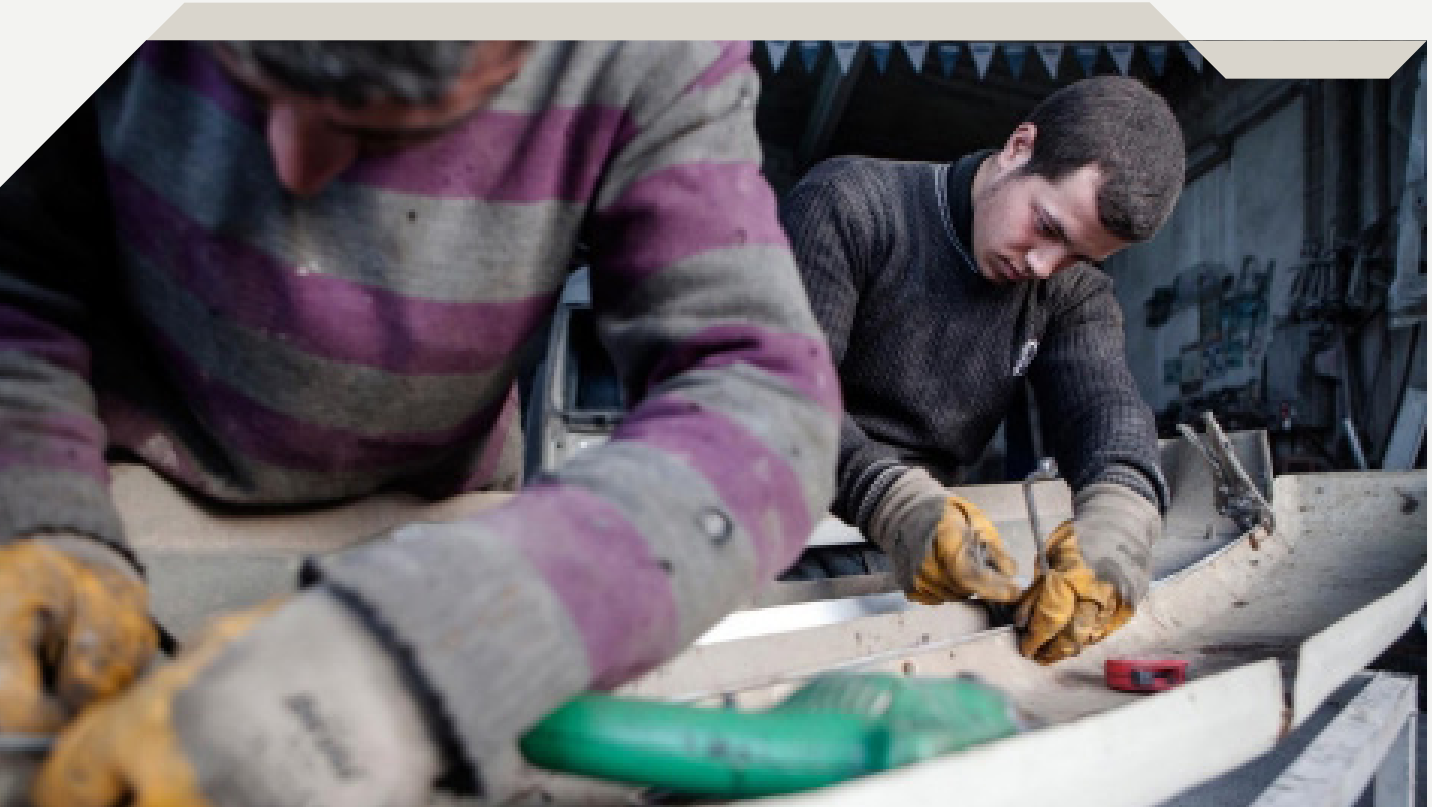
Tablo 13: Sosyal Güvenlik ile Sosyal Yardım Hizmetleri Toplamı ve Bütçedeki Oranı (Milyar TL)

	2011	2016	2017	2018	2019
Sosyal Güvenlik ve Sosyal yardım Hizmetleri Toplamı	60.7	131.3	159.4	181.0	234.4
Sosyal Güvenlik ve Sosyal yardım Hizmetleri Toplamı / Toplam Bütçe harcamaları (%)	19.7	23.1	24.2	22.5	24.2

Kaynak: TÜİK

Tüm bunların ışığında çalışabilir niteliği sahip geçici korunan Suriyelilerin sadece %25'inin(yaklaşık olarak 500 bin kişi) kayıt dışı şekilde ekonomide istihdam edildiğini varsaydığımızda, oluşacak gelir kaybı şu şekilde ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de asgari ücret ile kayıtlı çalışanın işverene maliyetinin yaklaşık 3 bin TL ve bunun yaklaşık 1000 TL'si işçi ve işveren payı olarak devlet tarafından kesinti olarak alındığını varsayalım. Buna göre aylık SGK primi yaklaşık 175 dolara karşılık gelmektedir. Ancak geçici korunan Suriyelilerin ekonomide kayıt dışı istihdam edilmesinden dolayı, elde ettiği gelirden %14 SSK primini, %1 işsizlik sigortası fonu primini, %15 Gelir Vergisini ve ödenmesi gereken %7,59 Damga vergisini devlet alamamaktadır.

Bu bağlamda Türkiye'deki çalışabilir niteliğe sahip geçici korunan Suriyelilerin %25'inin çalıştığı varsayımında; devletin 2012 ile 2019 yılları arasında yaklaşık 48,5 milyar TL gelir kaybına maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca yıllık ortalama dolar kuru üzerinden hesaplanırsa da, bu gelir kaybı 2019 yılı ortalama dolar kuru üzerinden yaklaşık 8.5 milyar dolara karşılık gelmektedir.

Tablo 14: Sektörlere Göre İstihdamın Yıllık Değişimi (Bin Kişi)

	TARIM	BİR ÖNCEKİ YILA GÖRE DEĞİŞİM (%)	SANAYİ	BİR ÖNCEKİ YILA GÖRE DEĞİŞİM (%)	İNŞAAT	BİR ÖNCEKİ YILA GÖRE DEĞİŞİM (%)	HİZMETLER	BİR ÖNCEKİ YILA GÖRE DEĞİŞİM (%)
2010	5.084	9,52	4.615	5,81	1.434	-	10.725	-
2011	5.412	6,46	4.842	4,91	1.680	17	11.332	5,66
2012	5.301	- 2,05	4.903	1,26	1.717	2	12.016	6,03
2013	5.204	-1,83	5.101	4,05	1.768	3	12.528	4,26
2014	5.470	5,11	5.316	4,22	1.912	8	13.235	5,64
2015	5.483	0,24	5.332	0,30	1.914	0	13.891	4,96
2016	5.305	- 3,25	5.296	- 0,68	1.987	4	14.617	5,23
2017	5.464	3,00	5.383	1,64	2.095	5	15.246	4,30
2018	5.297	- 3,06	5.674	5,41	1.992	-5	15.774	3,46

Kaynak: TÜİK

Türkiye'nin son sekiz yılın istihdamın yıllık sektörel gelişim hızları incelendiğinde, geçici korunan Suriyelilerin ülkemize gelmeye başladıkları 2012 yılından sonra tarım, sanayi ve inşaat sektörlerinde bir önceki yıla göre istihdam değişim oranlarında ya azalarak artmış yada azalarak azalmıştır. Tablo 13 incelendiğinde 2010 ve 2011 yıllarında tarım, sanayi ve inşaat sektörlerinde bir önceki yıla göre istihdam artışları yüksek oranlarda gerçekleşirken, 2012 yılından itibaren artış hızları azalmış hatta negatife dönmüştür. Aynı dönemde sadece hizmet sektöründe bir önceki yıla göre istihdam artış hızlarında çok fazla bir değişiklik olmamıştır. Bunun da temel sebebi, geçici korunan Suriyelilerin Türkçe bilmemesinden dolayı iletişim kurmasındaki zorluklardan kaynaklanmakta ve bu sektörde istihdam edilmelerini zorlaştırmaktadır. Özellikle geçici korunan Suriyelilerin sayısının hızla arttığı 2014 ve 2015 yılları sonrasında ise, tüm sektörlerdeki(hizmet sektörü hariç) istihdam artış hızındaki azalış daha net bir şekilde görülmektedir.

**Tablo 15: Türkiye'deki Bazı İllerin Toplam İşsiz Miktarındaki Değişim
(bin kişi)**

	Şanlıurfa, Diyarbakır	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	Adana, Mersin	İstanbul
2010	85	55	133	135	658
2011	55	98	121	149	562
2012	42	84	107	143	570
2013	141	56	125	177	589
2014	153	60	142	150	688
2015	166	78	151	142	786
2016	175	118	146	151	869
2017	154	130	125	160	914
2018	206	112	158	168	839
% Değişim	%142	%103	%18	%24	%27

Kaynak: TÜİK

Geçici korunan Suriyelilerin nüfus açısından en yoğun olarak yaşadığı illerdeki işsizlik rakamlarına bakıldığında, bu bölgelerde işsiz sayılarındaki hızlı artışlar dikkat çekicidir. Özellikle 2012 yılı sonrasında geçici korunan Suriyelilerin sayıları arttıkça, tablodaki illerdeki işsiz sayılarındaki artışlarda hızla yükselmiştir. Şanlıurfa, Diyarbakır, Kilis, Gaziantep ve Adıyaman illerinde %100'ün üzerinde bir artış olması, durumun vahametini açıkça ortaya koymaktadır. İşsiz sayılarındaki bu artışı önemli kılan bir etken ise, 2014 yılında işsiz tanımı ve hesaplama yönteminin değişmesine rağmen yükselmesinden kaynaklanmaktadır.

Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırma Merkezi'nin 2014 yılında Adana, Gaziantep, Hatay, Mardin ve Şanlıurfa ilinde yapmış olduğu anket sonuçlarında; "Suriyeliler işlerimizi elimizden almaktadırlar" önermesine destek verenlerin oranı % 68,9 gibi çok yüksek bir oranda gerçekleşmişti. Ayrıca aynı çalışmada, geçici korunan Suriyelilerin istihdam edilmesi sorusuna gelen cevaplarda Türk halkın yarısına yakın bölümünün (% 47,4) çalışma hakları konusunda net olarak "reddiyeci" bir tavır içine girdiği gözlenmiştir. ORSAM-TESEV tarafından 2015 yılında hazırlanan "Geçici Korunan Suriyelilerin Türkiye'ye Etkileri" başlıklı raporda, Adana, Gaziantep, Hatay, Mardin, Şanlıurfa illerinde işini kaybedenlerin %40 ile %100'ü arasında değişen oranlardaki bölümünün "Suriyeliler nedeni ile işini kaybettiğine" inandığı sonucunu elde etmesi varolan durumu da doğrulamaktadır (Orhan ve Gündoğar, 2015).

Dikkat edilmesi gereken başka bir unsur ise; uygulanan bazı projelerin sonuçlarıdır. Örneğin Kayıtlı İstihdama Geçiş Programı (KİGEP) bir AB projesidir. Program kapsamında verilen teşvik miktarının tamamı Avrupa Birliği üye ülkelerinden karşılanmaktadır. Program, işletmelere yeni istihdam ettiği her bir geçici korunan Suriyeli çalışan için çalışma izni ödemeleri (372,20 TL) ve sigorta primlerinin yaklaşık tutarı olan aylık 950 TL'yi (toplam

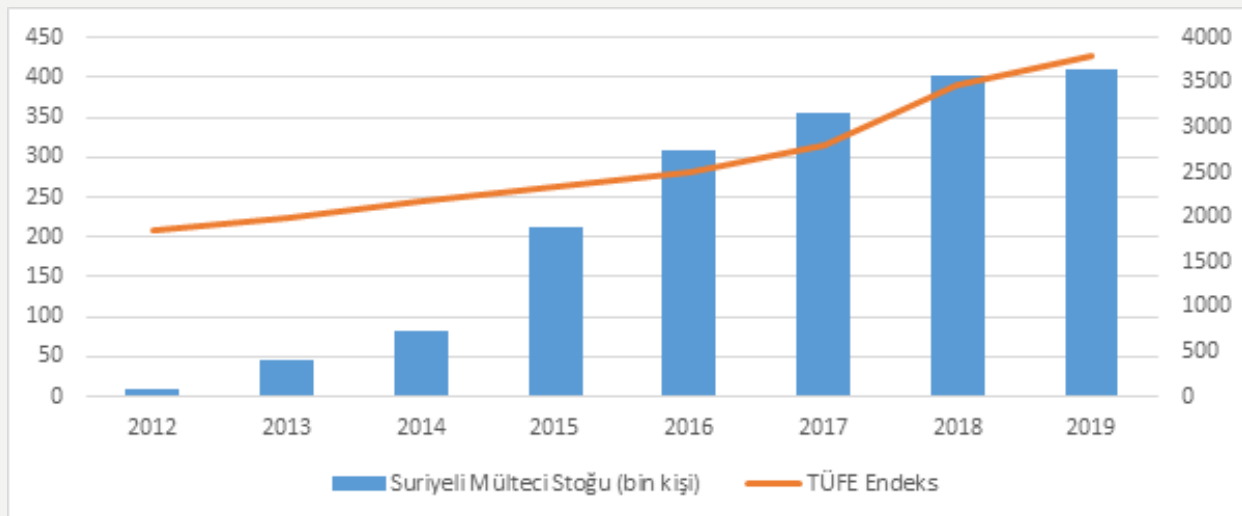
1322,2 TL) 6 ay boyunca karşılamaktadır. Bu proje, geçici korunan Suriyelilerin bir taraftan kayıtlı hale gelmesine katkı yaparken diğer taraftan ise ülkedeki kalıcılıklarını sağlamlaştırmaktadır.

Tüm bu olumsuzlukların yanında firmalar kayıt dışı geçici korunan Suriyelileri daha düşük ücret düzeyinden çalıştırması sonucu, maliyetlerini düşürmüş ve karlılıklarını da yükseltmişlerdir. Bu kapsamda hem ucuz işgücü hemde yatırımları üzerinden ekonomiye 2012-2019 yılları arasında toplam katkıları 2-2.5 milyar dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir(Fahrettin Sefa Tor, 2019).

ii. Geçici Korunan Suriyelilerin Türkiye'deki Fiyatlar Üzerindeki Etkileri

Geçici korunan Suriyelilerin kayıt dışı olarak işgücü piyasasına düşük ücretten dahil olmaları, maliyetlerin azalmasına dolayısıyla Yİ-ÜFE üzerindeki fiyat artış baskısını azaltmıştır. Başka bir ifade ile Yİ-ÜFE rakamları her ne kadar diğer girdi fiyatları yükselse de, düşük teknoloji mallar üreten firmalar ile tarım sektöründeki firmalar geçici korunan Suriyelileri kayıt dışı istihdam içerisine dahil ederek yükselen maliyetlerini baskılamaya çalışmıştır. Ancak buna karşılık, geçici korunan Suriyeliler ile artan gayri resmi nüfus nedeniyle toplam talep artmış ve TÜFE'deki fiyat artışlarına katkı sağlamıştır. Ekonomi üzerinde Yİ-ÜFE ve TÜFE'den hangisinin baskın geleceği/geldiği belirsiz bir konudur. Ancak maliyetteki düşüşlere rağmen piyasada fiyat yapışkanlığının bulunmasından dolayı enflasyon oranları üzerinde döviz kuru ve toplam harcamalardaki(talep) artışının etkisi daha çok olacağı şeklinde genel kabul edilebilir bir değerlendirilme bulunmaktadır. Bu durum geçici korunan Suriyelilerin enflasyonu artıran bir neden olarak karşımıza çıkmasına neden olmaktadır.

Grafik 6: Geçici Korunan Suriyeli sayısı ve TÜFE Gelişimi

Kaynak: TÜİK ve UN DESA

Geçici korunan Suriyelilerin gelmeye başladığı 2012 yılından sonra sığınmacı sayısındaki artışa paralel olarak TÜFE oranlarındaki artışlarda bu durumu teyit etmektedir. TÜFE'deki her artışın sebebini geçici korunan Suriyelilere bağlamak gerçekliği tam olarak yansıtmaya da, yaşanan tüketim harcama artışları(özellikle gıda, konut, vb.) ülke toplam talebinin daha fazla artmasına neden olmasından dolayı bir etkinin varlığı kabul edilmektedir.

Tablo 16: Türkiye Genel Enflasyonu ve Suriyelilerin Yoğun İllerdeki Enflasyon

	Türkiye-TR	Adana, Mersin-TR62	Gaziantep, Adıyaman, Kilis-TRC1	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye-TR63	Konya, Karaman-TR52	İstanbul-TR10	Şanlıurfa, Diyarbakır-TRC2
2012	207.55	211.96	206.61	207.4	210.61	211.21	209.46
2013	223.91	228.22	227.27	222.13	227.23	229.01	224.94
2014	243.74	246.67	247.28	241.14	245.02	249.92	246.42
2015	263.11	265.81	268.37	258.94	265.12	270.72	267.86
2016	282.27	290.7	286.98	277.8	283.22	288.76	287.74
2017	313.88	325.16	323.96	311.68	318.34	320.06	320.18
2018	390.84	407.7	412.64	398.57	403.21	393.7	402.13
2019	427.04	450.19	442.73	427.78	435.45	431.12	444.74
Tüm dönem Değişim %	105.7528	112.3938	114.2829	106.2584	106.7566	104.1191	112.3269

Kaynak: TÜİK

Tablo 15 geçici korunan Suriyelilerin TÜFE üzerindeki etkisini net bir şekilde ortaya koymaktadır. 2012 ile 2019 yılları arasında Türkiye genelinde enflasyonun dönemsel değişimi 105.75 iken, İstanbul hariç geçici korunan Suriyelilerin yoğun yaşadığı bölgelerdeki dönemsel enflasyon endeksi artışı, Türkiye ortalamasının üstünde gerçekleşmiştir. Özellikle geçici korunan Suriyelilerin en yoğun yaşadığı bölge olan Gaziantep, Kilis ve Adıyaman illerinde enflasyon endeksinin dönemsel değişimi 114.28 olarak belirlenmiştir. Bu durum geçici korunan Suriyelilerin yaptıkları tüketim harcamalarından dolayı enflasyon artış hızını bölgesel olarak yükselttiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu durumu TÜFE'yi belirleyen ana harcama gruplarından biri olan konut fiyatları değişimlerinde daha net bir şekilde görmektediriz.

Geçici korunan Suriyelilerin ekonomik olarak şehirlerde yarattığı hissedilir ortak etki, konut kiralardaki artışlardır. Ev sahipleri açısından bakıldığında geçici korunan Suriyeliler bir fırsat yaratırken, Türk vatandaşı kiracılar için sorun oluşturmaktadır. Çünkü ev sahipleri eski kiracılarını çıkarmaya zorlayarak evlerini daha yüksek fiyattan geçici korunan Suriyelilere vermektedir.

Tablo 17: Geçici Korunan Suriyelilerin Kira fiyatları Üzerindeki Etkileri

	Türkiye-TR	Adana, Mersin- TR62	Gaziantep, Adıyaman, Kilis-TRC1	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye-TR63	Konya, Karaman -TR52	İzmir- TR31	Şanlıurfa, Diyarbakır- TRC2
	09-Eylül	09-Eylül	09-Eylül	09-Eylül	09-Eylül	09-Eylül	09-Eylül
2012	291.60	355.37	304.28	308.7	348.12	284.59	309.11
2013	309.94	377.53	340.7	331.81	367.55	302.32	335.15
2014	332.79	405.54	393.77	353.44	396.64	322.49	358.95
2015	358.09	440.33	446.13	380.72	427.57	345.02	385.36
2016	390.14	480.83	492.64	410.99	469.34	369.68	421.03
2017	425.59	526.72	538.63	440.32	512.27	403.06	447.67
2018	468.29	581.17	586.23	472.11	567.16	449.7	485.66
2019	515.8	642.28	643.34	507.79	627.32	510.33	524.23
Toplam	76.88615	80.73557	111.4303	64.49304	80.20223	79.32113	69.59335

Kaynak: TÜİK

Tablo incelendiğinde, 2012 ile 2019 yılları arasında konut fiyatlarındaki dönemsel değişim oranı Türkiye genelinde 76.88 olarak gerçekleşmiştir. Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye’de konut kira artışları, Türkiye ortalamasının altında gerçekleşmiştir. Bunun temel sebebi, bu üç ilde geçici barınma merkezlerinin bulunmasıdır. Ancak geçici korunan Suriyelilerin yoğun yaşadığı iller gözönüne alındığında, en yoğun yaşandığı bölge olan Gaziantep, Kilis ve Adıyaman illerinde konut fiyatlarının Türkiye ortalamasının çok üzerinde olan 111.43 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum geçici korunan Suriyelilerin yoğun yaşadığı illerde konut fiyatları başta olmak üzere en temel harcama gruplarındaki fiyat artışlarını tetiklediğini göstermektedir.

Kısaca, geçici korunan Suriyelilerin yoğun yaşadığı illerde TÜFE’nin Türkiye ortalamasının üzerinde bir artış gösterdiği görülmektedir. *Ancak bunun ekonomide parasal maliyeti hesaplanamamaktadır.*

iii. Geçici Korunan Suriyelilerin Yatırımlar ve Sermaye Girişleri Üzerine Etkisi

Geçici korunan Suriyelilerin yasal ya da yasal olmayan yollardan ülke ekonomisine parasal katkısı 2-2,5 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Bunun yanında 2018 yılının sonunda banka mevduatlarında 1,2 milyon değerinde Türk lirası bulundurdıkları tahmin edilmektedir.

Tablo 18: Geçici Korunan Suriyelilerin Şirket Sayıları

Yıllar	TOPLAM		
	Anonim Şirket Sayısı	Limited Şirket Sayısı	Anonim+Limited
2010	0	31	31
2011	2	79	81
2012	8	158	166
2013	20	459	479
2014	35	1222	1257
2015	27	1572	1599
2016	53	1711	1764
2017	26	1176	1202
2018	10	1585	1685

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

Geçici korunan Suriyelilerin 2011 yılından sonra sayıları arttıkça, kayıtlı Suriyeli firmalarında paralel olarak sayıları artmıştır. Geçici korunan Suriyeliler tarafından 2012 yılında 166 şirket kurulmuştur. Gerek hükümetin iyimser yaklaşımı gerek geçici korunan Suriyelilerin ülkemize olan güveni neticesinde bu rakam 2018 yılında 1685 olarak gerçekleşmiştir. Ancak Türkiye’de bulunan kayıtlı sayıları ve şehirlerdeki gözle görünür sayıları düşünüldüğünde, kayıtlı firma sayısının çok dramatik olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir dramatik gözlem ise, bu firmalar her ne kadar kayıtlı olan firmalar olsa da, istihdam, üretim ve pek çok ekonomik faaliyetlerinde kayıt dışı çalıştığı gözlenmektedir. Özellikle bu firmaların tamamının geçici korunan Suriyelileri Türk firmaları gibi kayıtsız çalıştırdıkları düşünüldüğünde, devletin vergi kayıpları daha da artmaktadır.

TOBB verilerine göre, son 4 yılda Türkiye’de geçici korunan Suriyeliler tarafından kurulan bu şirketlerin sermaye büyüklüğünün yaklaşık 750 milyon Türk lirası (130 milyon dolar) değerinde olduğu düşünülmektedir.

**Tablo 19: Geçici Korunan Suriyeli Şirketlerin Sermaye Miktarları
(milyon TL)**

Yıllar	Anonim şirket	Limited şirket	Toplam
2015	4,5	70,3	74,8
2016	14,9	181,4	196,4
2017	7,06	226,4	233,5
2018	9,9	236,9	246,8

Tabloya bakarsak özellikle 2015 yılından sonra yavaş ta olsa giderek artan sermaye tutarları olduğu görülmektedir. Bu durum geçici korunan Suriyelilerin misafirlik konumundan çıkıp kalıcılığa geçilme sürecini başlattıklarını göstermektedir. Geçici korunan Suriyelilerin tahmini olarak küçük ya da büyük ölçekli olarak kurdukları 1685'i kayıtlı olmak üzere çok daha fazla şirket olduğu tahmin edilmektedir. Bu gözlem, geçici korunan Suriyelilerin yoğun yaşadığı illerdeki faal işyeri sayılarına bakılarak çok rahat görülebilmektedir.

**Tablo 20: 2012-2019 Yılları Geçici Korunan Suriyelilerin
En Yoğun Yaşadığı İllerdeki Kapanan Şirket Sayıları**

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019*	Toplam
İstanbul	25434	23109	21238	18.792	18478	18944	19432	17585	163012
Gaziantep	515	537	505	404	468	501	507	492	3929
Hatay	1193	569	432	354	423	585	448	407	4411
Şanlıurfa	594	269	220	221	205	186	240	308	2243
Adana	1548	1315	1093	906	768	804	860	765	8059
Mersin	934	874	830	667	753	831	658	697	6244
Kilis	76	33	29	24	25	30	28	28	273
Konya	1149	983	1038	860	806	767	933	743	7279
Kahramanmaraş	366	315	427	330	302	240	331	265	2576
Osmaniye	185	175	146	115	124	73	129	121	1068
Diyarbakır	374	277	292	240	260	207	209	214	2073
Adıyaman	121	144	165	104	128	94	120	122	998

Kaynak: <https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php>

*2019 Aralık ayı hariç

2012-2019 yılları TOBB'un açılan/kapanan şirket istatistiklerinin verildiği tablo incelendiğinde, geçici korunan Suriyeli sayısının artmaya başladığı 2012 yılı ile birlikte yoğunluğun yaşandığı İstanbul, Adana, Hatay, Konya, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mersin illerinde kapanan veya tasfiye edilen firma sayılarının yüksekliği dikkat çekicidir. Kapanan veya tasfiye edilen şirket sayılarının tamamını geçici korunan Suriyelilere bağlamak doğru olmasa da, bu etkinin varlığı gözardı edilemezdir. Çünkü geçici korunan Suriyeli yoğunluğu ile beraber şirket kapanış sayıları önce artmış, geliş yoğunluklarının azalması ile birlikte artış/azalış hızları yavaşlamıştır. Buna karşılık bazı illerdeki 2018 ve 2019'un ilk dokuz aylık verilerindeki hareketliliğin önemli bir kısmı ise; ekonomide varolan durgunluktan kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Kısaca, kayıt dışı açılan ve hiçbir denetime tabi tutulmayan Suriyeli şirketler ile rekabet edemeyen Türk şirketlerinin kapanması sonucu, ülkenin parasal kayıplarını artırmıştır. Çünkü kapanan bu şirketlerden elde edilen katma değer ve vergi gelirlerinden mahrum kalınmıştır. Diğer taraftan kayıt dışı faaliyetlerine devam eden Suriyeli şirketlerden dolayı da vergi gelir kayıpları olacaktır. Ancak bu katma değer ve vergi gelir kayıplarının ne boyutta olduğu şuan için hesaplanamamaktadır.

iv. Geçici Korunan Suriyelilerin Vergiler Üzerine Etkileri

Geçici korunan Suriyelilerin yol açtığı en önemli vergi gelir kaybı kayıtsız bir şekilde istihdam edilmelerinden ve kayıtsız bir şekilde işlettiği işletmelerden kaynaklanmaktadır. Geçici korunan Suriyelilerin ekonomide kayıt dışı istihdam edilmelerinden dolayı kaynaklanan vergi gelir kaybının (sosyal güvenlik prim, diğer vergiler..) tahmini olarak 8.5 milyar dolar civarındadır. Bu gelir kaybı, bütçe üzerinde yük oluşturarak, bütçe gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla oluşan bu açıklar tabi ki merkezi yönetim bütçesinden aktarılan kaynaklarla veya yüksek faiz ile elde edilen borçlanmalar ile kapatılmaktadır. Bu kayıplar, merkezi yönetim bütçesinin diğer kalemlerinden veya borçlanmalar(anapara+faiz) yoluyla kapatılıyorsa, asıl vergi verenlerin yaşam kalitelerinden alınmış gibi olmaktadır. Ve bunun parasal maliyetinin ne olacağı şuan için tahmin edilememektedir.

Buna ilaveten geçici korunan Suriyelilerin kayıt altına alınmadan açtığı ve işletmeye devam ettiği işyerlerinden hiçbir kurumlar veya gelir vergisi elde edilememektedir. Geçici korunan Suriyelilerin kayıtsız işyerlerinin varlıkları gözle görünür şekilde çoğalmasına rağmen, tam olarak sayısı da bilinmemektedir. 2018 yılında resmi olarak kayıtlı 1685 işletme olduğu gözükmesine karşın, tahmini sayısının bunun çok üzerinde olduğu bilinmektedir. Sadece Konya, Kilis, Gaziantep veya Hatay illerini ziyaret etseniz, bu illerdeki Suriyelilerin işlettiği firma sayısının kayıtlı sayıdan daha fazla olduğunu görmek mümkün olacaktır.

Bu bağlamda geçici korunan Suriyelilerin Türkiye'nin neredeyse her ilinde açıp işlettiği binlerce işletme bulunmaktadır. Bu işletmeler kayıtlı olmadıkları için hem kurumlar hem de gelir vergisi ödememektedir. Geçici korunan Suriyelilerin işlettiği ve haksız rekabete yol açan bu işletmelerinden dolayı, satışları azalan ve hatta işyerini kapatmak zorunda kalan Türk işletmelerinin ekonomide meydana getirdiği kayıplar bulunmaktadır. Özellikle geçici korunan Suriyelilerin yoğun olduğu illerde (Kilis, Hatay, Gaziantep, vb.) ve sınır bölgelerinde oluşan endişelerden dolayı üretim yapmaktan vazgeçen (tarım, zanaatkar, esnaf, sanayi, vb.) işletmeler ve bunlardan dolayı oluşan gelir kayıpları da hesaplanmak zorundadır. Dolayısıyla vergi kaybının boyutu hakkında bir bilgi bulunmamakta veya hesaplanamamaktadır.

Tablo 21: Türkiye'deki Vergi Gelirinin Gelişimi

Yıllar	GSYH	GSYH TL Artışı %	VERGİ GELİRLERİ	Gelir Vergisi	Kurumlar	KDV
2012	1,569,672,115	13	317,218,619	69,671,645	32,111,182	103,155,875
2013	1,809,713,087	15	367,517,727	78,726,008	31,434,581	123,878,363
2014	2,044,465,876	13	401,683,956	91,063,306	35,163,517	130,538,554
2015	2,338,647,494	14	465,229,389	105,395,330	37,009,625	153,844,174
2016	2,608,525,749	12	529,607,901	123,686,147	46,898,425	168,808,352
2017	3,110,650,155	19	626,082,415	143,962,939	57,868,208	206,679,678
2018	3,724,387,936	20	738,180,401	175,420,074	84,132,155	250,661,593

Kaynak: <https://www.hmb.gov.tr/bumko-butce-buyuklukleri-ve-butce-gerceklesmeleri>

Geçici korunan Suriyelilerin “sahip oldukları veya elde ettikleri gelirleri Türkiye’de harcamakta dolayısıyla bu paralar Türkiye’de kalmaktadır” şeklinde bir görüş bulunmaktadır. Bu bakış açısına göre; geçici korunan Suriyeliler tüketim harcaması gerçekleştirdikçe, KDV ödeyecek ve kayıt dışı bir gelirden dolayı olarak devlet vergi tahsilatının bir kısmını yapmış olacaktır. Böylece “gelir ve damga vergisinden elde edilemeyen gelirin bir kısmı bu şekilde tahsil edilecektir” bakış açısı, tablo 21 ve 22 incelendiğinde tamamen gerçekliğini kaybetmektedir. Çünkü yaklaşık resmi kayıtlar göre 3.7 milyon geçici korunan Suriyelinin yaptığı düşünülen tüketim harcamaları sonucunda dolaylı vergi gelirleri üzerinde hiçbir pozitif etkisi olmadığı görülmektedir. Hatta bu etkisizlik aşağıdaki tabloda daha net bir şekilde ortaya konulmuştur.

Tablo 22: Türkiye’deki Vergi Gelirinin Oransal Dağılımı

Yıllar	Vergi Gelirleri/ GSYH	Gelir Vergisi/VERGİ GELİRLERİ	Kurumlar Vergisi/ VERGİ GELİRLERİ	KDV/VERGİ GELİRLERİ
2012	0.20	0.22	0.10	0.33
2013	0.20	0.21	0.09	0.34
2014	0.20	0.23	0.09	0.32
2015	0.20	0.23	0.08	0.33
2016	0.20	0.23	0.09	0.32
2017	0.20	0.23	0.09	0.33
2018	0.20	0.24	0.11	0.34

Kaynak: <https://www.hmb.gov.tr/bumko-butce-buyuklukleri-ve-butce-gerceklesemeleri>

Tablo 22 incelendiğinde, tüketim harcaması üzerinden alınan KDV vergilerinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının, Türkiye’de geçici korunan Suriyeli sayısında yüksek oranda artışların yaşandığı dönemlerde artmak bir yana azaldığı görülmektedir. Bu da geçici korunan Suriyelilerin tüketim harcamaları yoluyla vergilendirildiği düşüncesini ortadan kaldırmaktadır. Bu durum, 2011-2019 yılları arasında tahmini olarak toplam 58.2 milyar dolar harcama yapılan geçici korunan Suriyelilerin tamamen kayıt dışı hareket ettiğini göstermektedir. Hem kurumlar hem de KDV’sinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının artmaması ve hatta azalması kayıt dışılığının ne kadar yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

v. Geçici Korunan Suriyelilerin Diğer Bazı Etkileri

Geçici korunan Suriyeliler için katlanılan maliyetlerin veya Türk ekonomisindeki tutum veya davranışlarının doğrudan ve dolaylı etkilerinin çok önemli bir kısmı hesaplanamamaktadır. Çünkü bu konuda hesaplamanın yapılabilmesine imkan tanıyacak veriler bulunmamaktadır.

Sosyal Hayat üzerindeki etkileri; geçici korunan Suriyeliler ile Türk Milleti arasında farklı dil, kültür, yaşam tarzının olmasının sonucu oluşan sorunlar ve bunların meydana getireceği kayıplar parasal olarak hesaplanamamaktadır. Ayrıca dini nikâhla evliliklerin artması buna bağlı boşanmaların oluşması ve nihayetinde Türk milletinin sosyal hayatında meydana getirilen deformasyonun parasal boyutunun ne olduğu bilinmemektedir. Bunların yanında Türkiye’de bulunan geçici korunan Suriyelilerin eğitim seviyesinin çok düşük olması, ekonomideki katma değere yüksek oranda katkı yapacak yetenek ve beceride olmamasına karşılık Türk milletinin ekonomide yarattığı katma değerden pay alacak olmasının, yaşam kalitesinde meydana getireceği azalışın hesaplanamamasıdır.

Güvenlik Sorunu maliyeti; yeni güvenlik zafiyetleri ortaya çıkarmaktadır. Çünkü Türkiye’de bulunan geçici korunan Suriyelilerin hiç birinin adli sicil kayıtlarına yönelik bir bilgi bulunmaması ve buna ilaveten ülke içerisinde karıştıkları suç işlerliğine yönelik resmi bir kayıtların bulunmaması endişe vermektedir. Ancak geçici korunan Suriyelilerin suç işlerliğine ilişkin olarak, Google arama motoruna “Suriyeli suç polis” ibaresi girildiğinde 1 Aralık 2005 ile 1 Aralık 2011 tarihleri arasında 5.330 adet sonuç internet sayfası ortaya çıkmaktadır. Google arama motoruna tarih aralıklarını 01 Ocak 2012 ile 18 Aralık 2019 şeklinde girildiğinde ise; karşımıza 181.000 adet internet sayfa sonucu gelmektedir. Bu durum nüfus yoğunlaşmasına paralel olarak adli olaylarında arttığını göstermektedir. Temel olarak insanlar kendilerini güvende ve huzurda hissetmek isterler. Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisine göre de uyumak, yemek, boşaltım gibi ihtiyaçlar hiyerarşinin tabanıdır. Daha sonra ise Güvenlik yani dış faktörlerden kaynaklı tehlikelerden korunma gelmektedir. Beden, aile, sağlık, ahlak, mülkiyet vb. güvenliği bu hiyerarşinin ikinci aşamasındadır ki, geçici korunan Suriyeli kaynaklı suç ve güvenlik tehditleri, Türk insanını huzursuz yapmaktadır. Bundan dolayı geçici korunan Suriyeli yoğunluğunun yüksek olduğu şehirleri terketmeye başlamışlardır. Bu durum Kilis ilinde kendini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Güvenlik tehdidinin maliyeti hesaplanamamaktadır.

Elektrik kayıp kaçak; Enerjisa'ya ait Toroslar Elektrik Dağıtım A.Ş., geçici korunan Suriyelilerin yoğun yaşadığı Adana, Gaziantep(%7'den %12'ye), Hatay, Kilis(%10'dan %15'e), Mersin ve Osmaniye(%7'den %10'a) illerinde kayıp-kaçak miktarının arttığını, yaşanan durumun "mücbir sebep" olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve kayıp kaçak hedeflerinin yeniden belirlenmesi talebiyle EPDK'ya başvurmuştur. Bu durum bile geçici korunan Suriyelilerin katlanılan hesaplanabilen maliyetin çok daha üzerinde bir maliyet ile ekonomiyi doğrudan veya dolaylı etkilediklerini ortaya koymaktadır.

3. Geçici Korunan Suriyelilerin Türk Ekonomisi Üzerindeki Alternatif Maliyeti

Türkiye'nin sürecin başından beri geçici korunan Suriyeliler için yaptığı siyasi, sosyal, kültürel, demografik, hukuksal ve özellikle de mali fedakârlıkları söz konusudur. Kuşku yok ki, özellikle acil durum yönetimi hesabından yapılan bu tür harcamaların bir maliyet hesabını yapmak kolay değildir. 2011 yılından sonra gelmeye başlayan ve 2019 yılında kayıtlı yaklaşık 3.7 milyon kişiye ulaşan geçici korunan Suriyelilere ev sahipliği yapan ama kayıtsızlar ile beraber yaklaşık 5.2 milyon kişiden fazla olduğu tahmin edilen Suriyelilerin ciddi bir maliyet yaratmaması mümkün değildir. Hatta bu harcamaların bir maliyet oluşturmadığını veya ülke ekonomisine zarar vermediğini veya Türk Milletini fakirleştirmediğini söylemek için, bilimden yoksun olmayı gerektirmektedir.

Bu bağlamda Türkiye'nin "yük paylaşımı" konusundaki uluslararası çağrılar da son derece haklıdır. Ancak burada iki önemli sorun ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi; Türkiye'nin geçici korunan Suriyeliler için yaptığı harcamalar konusunda şeffaflığın olmaması, ikincisi ise hangi harcamanın, nereye, hangi kaynaklarla, ne için yapıldığı yeterince açıklanmamış olmamasıdır. Bu durum neticesinde katlanılan parasal maliyetin hesabını yaparken, aynı durumdaki farklı ülkelerde ortaya konulan çalışmaları da dikkate alarak bir analiz yapmak doğru olacaktır.

Bu bağlamda bu konuda Almanya'daki Köln Üniversitesinin yaptığı hesaplama, bize ilginç bir karşılaştırma imkânı vermektedir. Bu araştırmaya göre 1 mültecinin Almanya'ya maliyeti yıllık 15 bin Euro, aylık 1.250 Euro, günlük 41 Euro'dur. Almanya'da yaklaşık 1.2 milyon Suriyeli mülteci olduğunu varsayarsak; bunlara yaptığı harcama yıllık 18 milyar euro'dur. Almanya'daki harcama rakamları esas alınarak Türkiye'deki geçici korunan Suriyelilerin maliyeti hipotetik olarak hesaplandığında, karşımıza 230 milyar Euro'yu (253 milyar dolar) aşan bir maliyet rakamı çıkmaktadır.

Aslında şu sorunun cevabı önemlidir. Türkiye'deki 3.7 milyon geçici korunan Suriyeliyi, Almanya veya AB ülkelerine ortaya konulan bu parasal maliyeti karşılamak kaydıyla gönderme yönünde bir anlaşma yapabilir miyiz? Örneğin Türkiye AB'ye her yıl 20 milyar olmak üzere 5 yıl süre ile 100 milyar ödemeyi önerse, ama bunun karşılığında Türkiye'deki geçici korunan Suriyelilerin 1.2 milyon kişisini almasını istersek, bunun kabul görmesi mümkün müdür, tabii ki değildir. Yani konu sadece mali yük değildir. Zira dünyanın her yerinde mülteciler konusundaki asıl sorun sosyal, siyasal ve güvenlik riskleri ve maliyetleridir (shorturl.at/hjrV1).

Geçici korunan Suriyelilerin yıllık ortalama sayıları göz önüne alındığında, Almanya ve OECD ülke ortalamaları kapsamında aylık 1.250 Euro'luk kişi başı bir maliyet ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda satın alma gücü paritesi kapsamında Türkiye'nin; bir geçici korunan Suriyeli için yaklaşık bir asgari ücretlinin maliyeti(yaklaşık 3000 TL) kadar bir maliyeti olduğu değerlendirilirse, yabancı para cinsinden maliyeti yaklaşık aylık 500 Dolar veya yaklaşık 454 Euro'dur. Bu kişi başı hesaplama üzerinden Türkiye'nin katlandığı maliyet aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 23: Türkiye'deki Geçici Korunan Suriyeli Maliyeti

Yıllar	Toplam Kamu Harcamaları *(Dolar)	Nüfus	Yıllara Göre Kamu Harcamaları (ABD doları)	Hesaplanan Suriyelilere Harcama/ Toplam Kamu harcaması (%)
2012	201,889,676	71,275.19	427,651.111.11	0
2013	214,707,132	398,720.78	2,392,324,690.14	1
2014	205,110,342	727,530.50	4,365,182,983.05	2
2015	186,140,469	1,880,062.65	11,280,375,882.35	6
2016	193,321,438	2,737,114.79	16,422,688,736.84	8
2017	185,945,132	3,157,677.69	18,946,066,153.85	10
2018	172,601,669	3,566,138.67	21,396,832,043.48	12
2019		3,647,398.45	21,884,390,709.68	
Toplam			97.115.512.310,50	

Kaynak: BUMKO ve UN DESA, verilerinden derlenmiştir
* TL harcamalar yılın ortalama dolar/TL kurundan Dolara çevrilmiştir.

Bu tabloda yer alan hesaplamalar geçici korunan Suriyeli başına aylık 500 dolarlık harcama yapılması varsayımında oluşturulmuştur. Bu hesaba göre ise, 2012 ile 2019 yılları arasında toplam tahmini 97 milyar dolar olması gerekmektedir. Ancak 5 Aralık 2017 tarihinde Recep Akdağ'ın Anadolu Ajansına verdiği beyanata bağlı kalarak 2011-2017 yılları arasında yapılan harcamaları(30.2 milyar dolar) ve yıllık ortalama döviz kurları dikkate alınarak hesaplanırsa, geçici korunan Suriyeli başına aylık 301 dolar harcama yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, geçici korunan Suriyelilerin aylık maliyetini ortalama 300 dolar olarak kabul ettiğimizde, 2012-2019 dönemi toplamında 58.2 Milyar dolar harcamanın gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Geçici korunan Suriyelilere bu dönem içerisinde AB'den kesin aktarılan 3.3 milyar dolar ve BM'den 3.8 milyar dolar geldiği de dikkate alınırsa, 2011-2019 arasında Türkiye yaklaşık 51.1 milyar dolar harcama Türkiye'nin kaynaklarından gerçekleştirildiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Geçici korunan Suriyelilere yapılan doğrudan veya dolaylı 51.1 milyar harcamanın yanında, ekonomide kayıt dışı çalışmaları/çalıştırıldıkları düşünüldüğünde yarattığı tahmini vergi kaybı 8.5 milyar doları bulmaktadır. Farklı kaynaklardaki değerlendirmeler dikkate alındığında aynı dönemler içerisinde ekonomiye yaklaşık tahmini 2 milyar dolara yakın bir ekonomik katma değer yarattıkları düşünülmektedir.

Bu bağlamda 2012-2019 yılları arasında geçici korunan Suriyelilerin Türkiye'ye hesaplanabilen toplam parasal maliyeti yaklaşık 57.6 milyar dolardır.

58.2 milyar dolar -7.1milyar dolar(AB ve BM fonu) =51.1 milyar dolar

51.1 milyar dolar +8.5 milyar dolar(kayıt dışı istihdam) =59.6 milyar dolar

59.6 milyar dolar - 2 milyar dolar(tahmini katma değer) =57.6 milyar dolardır.

Geçici korunan Suriyelilerin 2020 ve 2021 yılında da Türkiye'de kalacağı ve yıllık 100 bin ilave Suriyelinin kayıt altına alınacağı veya yeni göç dalgası ile geleceğini varsayımında; Türkiye'nin katlanacağı iki yıllık toplam hesaplanabilen parasal maliyet 26.8 milyardır. Ancak 2020 ve 2021 yıllarında AB'den(3.3 milyar dolar) ve BM'den(2.1 milyar dolar) toplam 5.4 milyar dolar fon sağlanacağı resmi olarak beyan edildiği için Türkiye'nin 2020 ve 2021 yılı toplam katlanacağı maliye 21.8 milyar dolar (27.2 milyar dolar - 5.4 milyar dolar) olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin 2012-2021 döneminde devlet bütçesinden karşılayacağı toplam katlanacağı maliyet tahmini olarak 79.4 milyar dolara (57.6 milyar dolar +21.8 milyar dolar) çıkacaktır.

**Tablo 24: Geçici Korunan Suriyeliler için Toplam Hesaplanabilen Maliyeti
(2012-2021) milyon dolar**

	2012-2019	2020-2021
Toplam Harcama	58.2	27.2
Dış Dünyadan Gelen Fon (AB,BM)	(7.1)	(5.4)
Kayıt dışı istihdam vergi kaybı	8.5	-
Ekonomiye sağladığı tahmini katma değer	(2)	-
Türkiye'nin katlandığı Finansal Yük	57.6	21.8

Türkiye'deki geçici korunan Suriyeliler için sadece 2012-2019 yılları arasında katlanılan tahmini maliyet esas alındığında; yapılan bu harcamaların alternatif maliyetleri ülke ekonomisinde meydana getireceği değişimler önem arz etmektedir. Bu bağlamda birkaç örnek ile bunun ortaya konulması gerekmektedir.

i. Ekonominin Temel Sektörlerindeki (Tarım ve Sanayi) Alternatif Maliyeti

Geçici korunan Suriyelilere yapılan harcamaların Türk ekonomisi üzerindeki etkilerini analiz ederken, bu harcamaların alternatif maliyetinin neler olabileceğini de değerlendirmek gerekecektir. Bundan dolayı geçici korunan Suriyelilere yapılan harcamaların alternatif maliyeti ortaya konulurken sadece devletin kasasından ödendiği tahmin edilen 51.1 milyar dolar üzerinden yapılacaktır. Böylece katlanılan en düşük tahmini maliyet ile alternatif maliyetin Türk ekonomisinde meydana gelebilecek değişimler ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Tarım Sektörü

Geçici korunan Suriyelilere harcanan tahmini 51.1 milyar dolar, ülkemizde tarım sektörüne yatırım olarak aktarılmış olsa idi, nasıl bir alternatif maliyet ile karşı karşıya kalacağımız aşağıda verilmiştir.

Türkiye'de yaklaşık 38 milyon hektar tarım arazi bulunmakta ve bunun sadece tahmini olarak 15.5 milyon hektarında tarımsal üretim gerçekleştirilmektedir. Eğer geçici korunan Suriyeliler için katlanılan tahmini 51.1 milyar dolarlık maliyeti, yaklaşık 22.5 milyon hektar tarım arazisini tekrar tarımsal üretime kazandırmak için kullanılsa idi; en az 3.5 milyon kişiye yeni istihdam (ilave bir istihdamın maliyeti 83.056 TL) imkanı sağlayacak tarımsal yatırım yapılabilirdi. Ayrıca bu yatırımlar tarım sektöründeki, tarımsal yeterlilik derecesi düşük ürünleri üretilecek şekilde yönlendirildiğinde, Türkiye'nin tarımsal ürün ithalatı milyarlarca dolar azaltılabilirdi.

**Tablo 25: 2012-2019 Yılları Arasında Seçilmiş Tarım Ürünleri İthalatı
(milyon dolar)**

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Toplam
Pamuk, pamuk ipliği ve mensucat	2.377	2.989	3.022	2.264	2.297	2.995	2.508	2.163	20.615
Yağlı tohum ve meyvalar, saman ve kaba yem	1.670	1.665	2.261	1.884	1.819	1.921	1.891	1.696	14.807
Hububat	1.514	2.000	2.339	1.663	1.150	1.693	2.025	2.560	14.944
Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar, yemeklik katı yağlar,	1.865	1.810	2.113	1.860	1.753	1.476	1.158	986	13.021
Gübreler	1.382	1.492	1.470	1.250	1.275	1.364	1.214	1.100	10.547
Gıda sanayiinin kalıntı ve döküntüleri,	1.320	1.574	1.329	1.116	1.326	1.571	1.446	1.293	10.975
Genel Toplam	10128	11530	12534	10037	9620	11020	10242	9798	84.909

Kaynak: TÜİK

Tarım sektöründe yapılan bu yatırımlar ile ortaya çıkan bu alternatif maliyet, özellikle yeterlilik derecesi düşük tarımsal üretimi artırarak, tarımsal ürün ithalatımızı ve dolayısıyla dış ticaret açığımızın azalmasına neden olacaktı. Tabloya baktığımızda 2012 ile 2019 yılları arasında seçilmiş sadece 6 ürün bazında toplam tarımsal ürün ithalatımız 84.9 milyar dolardır. Tarıma elverişli olan ama tarımsal üretim sürecinde kullanılmayan 22.5 milyon hektar tarım arazisine sadece tabloda yer alan üretimlere(pamuk, hububat, yağlı tohum-meyveler, hayvansal ve bitkisel yağları üretecek ürünler,vb.) yönelik yatırımlar yapılarak milyarlarca dolarlık tarımsal ürün ithalatını ortadan kaldırmak mümkün olabilecekti.

Başka bir ifade ile 51.1 milyar doları tarım sektörüne yatırım olarak yapılsa idi, böylece 3.5 milyon kişi istihdam edilecek ve milyar dolarlık katma değer yaratılacak ve böylece tarımsal ürün ithalatı azaltılacaktı. Dolayısıyla daha az dış ticaret açığımız ve daha az cari açığımız olacaktı. En nihayetinde ekonomide daha fazla yerli katma değerli ürün artacağı için ülke GSYH'sı daha fazla yükselecekti. Sanayi sektörümüz daha ucuz endüstriyel tarımsal ürün elde edebilecek ve hammadde maliyetlerini azaltma imkanı elde edecekti.

Daha basitçe, tarım sektörüne yaptığımız 51.1 milyar dolarlık yatırımımızın karşılığını yaklaşık 6 yıl içerisinde geri kazanılacaktı. Böylece tarım sektöründe başlayan üretim kayıplarının önüne geçilecek ve üretilen endüstriyel tarım ürünleri, sanayi sektörünün hem girdi maliyetlerini düşürecek hemde verimliliklerini artırabilecekti. Bu durum ülkede bir taraftan yerli katma değerli üretimin artmasına diğer taraftan da dövizin ülke ekonomisinde kalmasına imkan sağlayacaktı.

**Tablo 26: 2012-2019 Yılları Arasında Seçilmiş Tarım Ürünleri İthalatı
(milyon dolar)**

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Toplam
Bitkisel Ürün	6.334	7.143	8.206	6.654	6.270	7.613	7.344	7.100	56.664
Gıda Ürünleri ve İçecek	5.123	5.441	5.617	5.134	4.852	4.908	4.620	3.641	39.336
Balıkçılık	56,2	58	69,3	88,3	55,9	57,9	50,8	44,1	425
Canlı Hayvan/Hay. Ürün	912	414	228	382	656	1.282	1.851	624	6.349
Esası yiyecek/içecek olan işlenmemiş hammaddeler	3.703	3.414	4.290	3.456	3.349	4.248	5.121	4.327	31.908
Esası yiyecek/içecek olan işlenmemiş tüketim malları	809	845	979	1.025	1.107	1.263	1.085	761	7.874
Toplam	16.937	17.315	19.389	16.739	16.234	19.372	20.072	16.497	142.556

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri veritabanı ISIC Rev. 3 Sınıflamasına göre dış ticaret verileri.

Türk ekonomisinin 2012-2019 yılları arasındaki toplam tarımsal ürün ithalatı dikkate alındığında ise, alternatif maliyetin ne kadar yüksek olduğu açıkça görünmektedir. Başka bir ifade ile, 2012-2019 yılları arasında Türkiye'nin sadece bitkisel üretim ithalatı toplam 56.6 milyar dolardır. Tarıma elverişli olan ama tarımsal üretim sürecinde kullanılmayan 22.5 milyon hektar tarım arazisini sadece tarımsal yeterlilik derecesi düşük olan bitkisel ürün üretmeye yönelik yatırımlar gerçekleştirilmiş olsa idi; Türkiye'deki pek çok makro ekonomik gösterge kendiliğinden iyileşme sürecine gireceği açıkça görülmektedir. Çünkü Türkiye'nin sahip olduğu tarımsal arazi yapısının bitkisel tarım ürünlerini üretmeye uygun olması ve yatırımları kolaylaştıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ve bu yatırımlar ile 56.6 milyar dolarlık bitkisel üretimin kolaylıkla üretilebileceğini ve katlanılan yatırım maliyetinin de aynı dönem içerisinde karşılanacağını ortaya koymaktadır. Örneğin, esası yiyecek/içecek olan işlenmemiş hammaddeler veya tüketim malları ithalatını azaltmaya yönelik yatırımların yapılması durumunda 39.7 milyar dolarlık ithalat azaltımı söz konusu olacaktı. Veya hayvancılık sektörüne yaptığınız yatırımlar ile yaklaşık 6.3 milyar dolarlık canlı hayvan ve hayvansal ürün ithalatı azaltılabilecekti.

Sonuç olarak, geçici korunan Suriyelilere harcadığınız 51.1 milyar doların alternatif maliyeti olarak tarım sektörüne yatırım yapmış olsaydınız; sahip olduğunuz elverişli tarımsal ve hayvansal üretim alanlarında tekrar üretim yapılabilecekti. Bu üretim sürecinde 3.5 milyon yeni istihdam alanı ile işsizliğimiz minimuma inecekti. Milyarlarca dolarlık tarımsal ve hayvansal ürün ithalatımız azalacak dolayısıyla daha az cari açık olacak hatta fazla verilebilecekti. Daha az cari açık, dış/iç borçlanmamızı azaltacaktı. Nihayetinde yapılan reel üretim artışları, yurt içi katma değer yükselterek GSYH'yı artıracaktı. Bu durum, KBDMG'nin artmasına dolayısıyla hanehalkı borcununun da azalmasına neden olacaktı. Vergi gelirleri artacak ve bütçe açığımız azalacaktı. Ekonomide fiyat ve döviz kurunda istikrar sağlanacaktı.

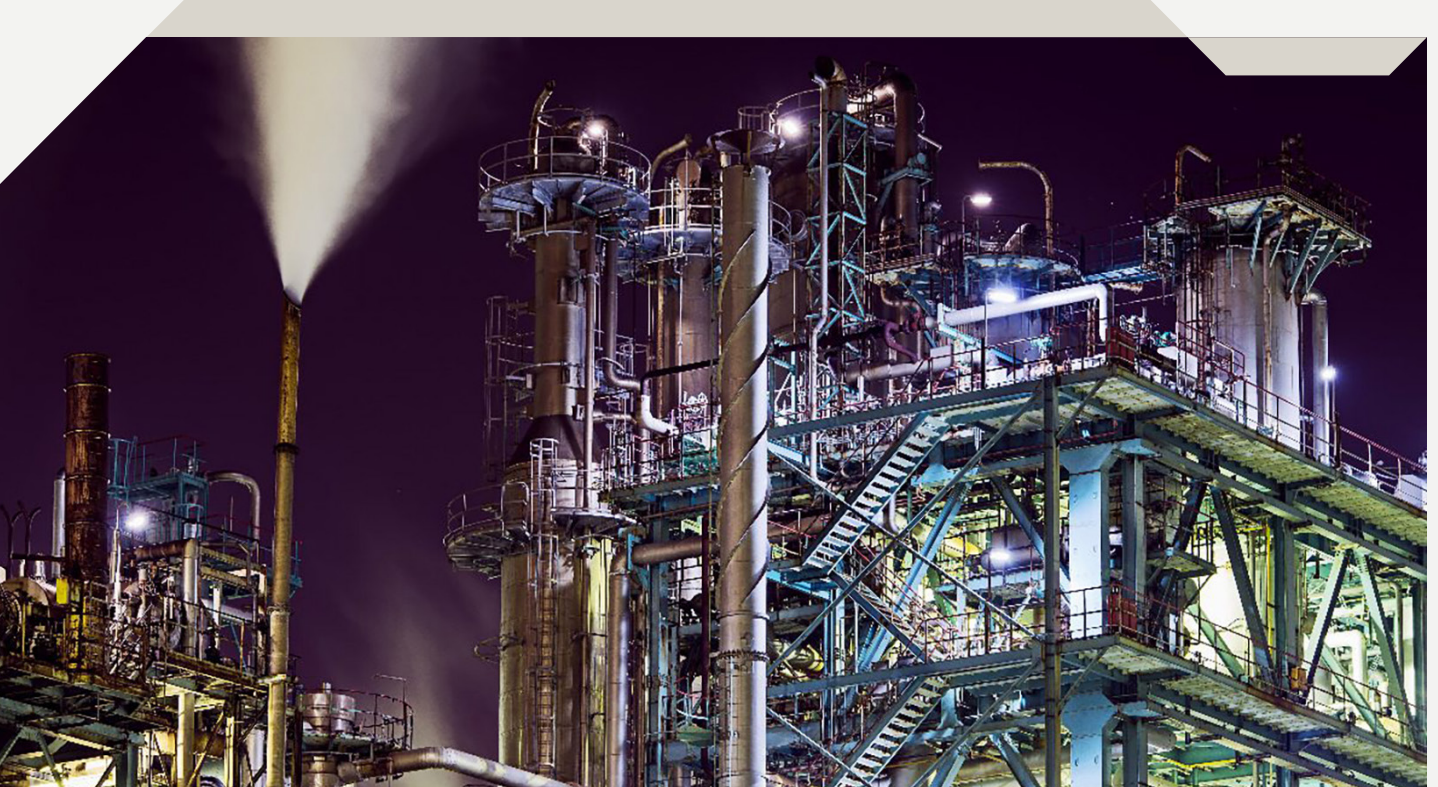
Sanayi Sektörü

Geçici korunan Suriyelilere 2012-2019 yılları arasında harcanan tahmini toplam 51.1 milyar dolar, Türk ekonomisinde sanayi sektörüne yatırım olarak aktarılmış olsa idi, tahmini alternatif maliyet şu şekilde karşımıza çıkacaktı. Sanayi sektörüne yapılacak yatırımları sadece istihdam açısından değerlendirilse bile, çok büyük bir alternatif maliyet ortaya çıkmaktadır. Uzmanlara göre, sanayi sektörüne yapılan yatırımlarda, yatırımın sektörel farklılığı önem arz etmektedir. BU yüzden sektörde bir kişinin ilave istihdam maliyetinin 338 bin lira ile 200 bin lira arasında değiştiği vurgulanmaktadır. Yoğun teknolojik yatırımlarda ilave bir kişinin maliyeti 338 bin Türk Lirası olurken, daha düşük teknoloji yatırımlarda örneğin makine imalatı gibi 250 bin Türk Lirasına kadar gerilemektedir.

Tablo 27: 2012-2019 yılları arasında seçilmiş hammadde ithalatı (milyon dolar)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Sanayi için işlem görmemiş hammaddeler ithalatı	15.344	13.926	13.299	9.328	8.711	12.542	13.337	9.937
Sanayi için işlem görmüş hammaddeler ithalatı	73.612	85.896	78.850	67.930	66.622	85.667	80.908	60.597
Toplam	88.956	99.822	92.149	77.258	75.333	98.209	94.245	70.534

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri veri tabanı BEC Sınıflamasına göre dış ticaret verileri.

2012-2019 yılları arasında toplam 70.5 milyar dolarlık sanayi için işlem görmüş veya görmemiş hammaddeler ithalatına karşılık gelecek yerli yatırımlar yapılabilirdi. Bu alternatif maliyet göz önüne alındığında yüzbinlerce kişiye hem yeni istihdam alanı oluşturulur hem de yerli katma değer oranı yüksek ürünler elde edilirdi. Bu durum bir taraftan yurtiçi yerli katma değer oranını artırırken, diğer taraftan da reel üretim sürdürülebilirliğine katkı sağlayacaktı. Reel üretimdeki sürdürülebilirlik, bir taraftan GSYH'yı yükseltirken diğer taraftan istikrarlı bir ekonomik büyümenin oluşmasına zemin hazırlayacaktı. Türk ekonomisini dış spekülasyonlardan daha az etkilenen bir ekonomik yapının tesisine imkan verilecekti.

Bu yatırımlar haricinde yeni bir otomobil fabrikası yatırımı yapılabilir veya varolan bir fabrika satın alınabilirdi. Örneğin Çinli GEELY şirketi, Volvo'yu 1,8 milyar dolara satın almıştır. Veya Ford Otosan'ın 2017 yılı piyasa değeri 21.1 milyar TL veya 5.6 milyar dolardır. Ford Otosan'da 11.380 bin kişi istihdam edilmekte ve 2017 yılındaki net karı 1.5 milyar TL yani 400 milyon dolar civarındadır. Ford Otosan gibi 9 tane otomobil fabrikası kurulabilirdi. Yılda net 13.5 milyar TL veya 3.6 milyar dolar kar edebilirdiniz. Ayrıca 113.800 bin kişiye ek istihdam sağlarsınız(Fahrettin Sefa Tor, 2019). Yatırım maliyetini yaklaşık 14 yılda geri alabilirdiniz. Ayrıca elde edilecek vergi gelir artışı, cari açığın azaltılması, gelir dağılımının sağlanması ve yoksulluğun azalması gibi zincirleme pek çok pozitif ekonomik etkinin oluşmasına katkı sağlanabilirdi.

Eğer greenfield yatırımı yapmış olsaydınız, yatırım maliyetiniz 2,5 Milyar Euro (2,75 Milyar dolar) olacaktı. Bu durum 2012 yılından bu güne geçici korunan Suriyeliler için tahmini 51.1 milyar dolar harcandığı düşünüldüğünde, bu harcamanın alternatif maliyeti olarak yaklaşık 19 adet yerli otomobil fabrikası kurulabilecekti. Yaklaşık 818 bin kişiye ek istihdam(358 bin ilave ek istihdam maliyeti) sağlardınız.

Bu finansman yerli otomobil üretimi için kullanılsaydı, yıllık tahmini 7.7 milyar dolar cari açık azaltımı ihtimali ortaya çıkacaktı. Harcadığınız parayı 7 yılda geri alırdınız. Ülkenin reel ekonomisinde milyarlarca liralık dışsalıklar yaratırdınız.

Örneğin, 51.1 milyar doların bir başka alternatif maliyeti enerji sektöründe de yapılabilir. Son on beş yılda cari açığın önemli kalemlerden biri olan enerji ithalatının ülke ekonomisi üzerinde yaklaşık 450 milyar dolarlık maliyeti bulunmaktadır. Geçici korunan Suriyelilere harcanan yaklaşık 51.1 Milyar dolar ile; Rüzgar ve Güneş Enerjisi yatırımları yapılmış olsa idi, elektrik üretiminde kullanılacak fosil yakıt (doğal gaz, kömür) ithalatı azaltımı kapsamında 25 yıllık dönemde yaklaşık toplam 200 milyar dolar cari açık azaltımı sağlanabilecekti. Ayrıca rüzgar ve güneş enerjisi yatırımları ile yaklaşık 195 bin kişiye ek istihdam (1.500.000 bin ilave ek istihdam maliyeti) sağlanabilecekti.

Örneğin makine teçhizat imalatı sektöründe bir yatırım yapılmış olsa idi, yaklaşık 1.2 milyon kişiye ek ilave istihdam imkanı oluşturulabilirdi.

ii. Bütçe Dengesi üzerine etkisi

Türkiye'nin 2012-2019 yılları arasındaki geçici korunan Suriyelilere harcanan 51.1 milyar doların bütçe üzerindeki alternatif maliyetlerini şu şekilde ortaya koymak mümkündür.

Türkiye'nin 2012-2019 yılları arasındaki bütçe harcama kalemleri, o yılın ortalama döviz kuruna oranlayarak, aşağıdaki tablo elde edilmiştir.

Tablo 28: Merkezi Yönetim Bütçe Harcamaları (milyon dolar)

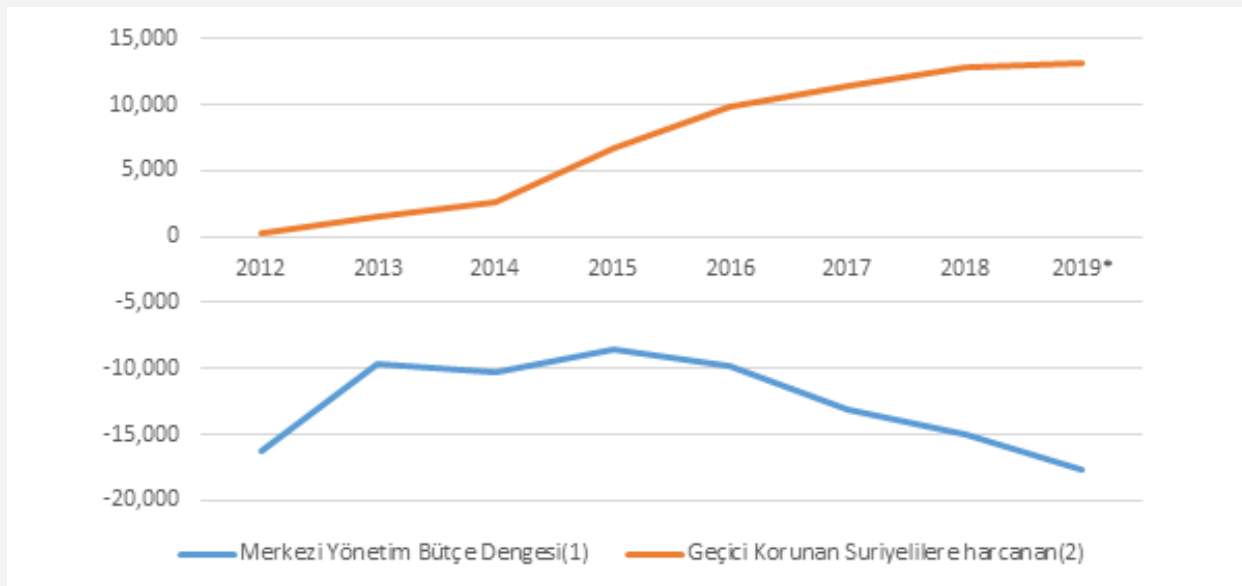
	Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi(1)	Geçici Korunan Suriyelilere harcanan(2)	Faiz Harcaması(3)	(2) / (1) %	(2) / (3) %
2012	-16.330	256	26.881	1,57	0,95
2013	-9.731	1.435	26.233	14,75	5,47
2014	-10.341	2.619	22.773	25,33	11,50
2015	-8.633	6.768	19.452	78,40	34,79
2016	-9.889	9.853	16.601	99,64	59,35
2017	-13.075	11.367	15.519	86,94	73,25
2018	-15.059	12.838	15.338	85,25	83,70
2019*	-17.700	13.135		74,21	

*Tahmini 9 aylık gerçekleşme

Kaynak: www.hmb.gov.tr verilerinden hesaplanmıştır.

Döviz bazında ifade edilen merkezi yönetim bütçe dengesi verilerine bakıldığında, 2015 yılından itibaren çok hızlı bir şekilde yükseldiği görülmektedir. Geçici korunan Suriyelilere yapılan harcamaların artmaya başladığı 2015 yılı ve sonrası bütçe dengesindeki açıklarda artmıştır.

Grafik 7: 2012-2019 yılları arası Merkezi Yönetim Bütçe Dengesinin ve Geçici Korunan Suriyelilere Yapılan Harcamanın Gelişimi

2015 yılı öncesinde merkezi yönetim bütçe dengesi iyileşme trendine girdiği görülmektedir. Ancak 2014 yılı sonrasında geçici korunan Suriyeli sayısının ani yükselmesi ile birlikte bunlara yapılan harcamalarında artması bütçe açıklarını da artırmıştır. Hatta 2015 yılı ve sonrasında geçici korunan Suriyeliler için katlanılan maliyetin merkezi yönetim bütçe dengesine oranı, neredeyse bütçe açıklarının tamamını kapatacak boyutlarda olduğu görülmektedir. Örneğin 2015 yılında geçici korunan Suriyelilere yapılan harcama ile bütçe açığının %78.4'ü kapatılırken, 2016 yılında bütçe açığımızın %99.6'sını kapatabilme imkanına sahibiz. 2017 ve sonrasında ekonomide meydana gelen istikrarsızlıklar ve yaşanmaya devam eden ekonomik durgunluk bütçe açığının daha yüksek oranlarda artırdığı için 2019 yılında geçici korunan Suriyelilere yapılan harcamaların merkezi yönetim bütçe dengesine oranını %74.2'ye karşılık getirmiştir. Buradan ortaya çıkan alternatif maliyete bakıldığında, geçici korunan Suriyelilere yapılan harcamalar olmamış olsa idi, bütçe açıkları sürdürülebilir bir noktada olacak ve yaşanan ekonomik durgunluk finansal açıdan daha kolay atlatılabilecekti.

Ayrıca yine aynı dönemler esas alındığında faiz ödemeleri bir alternatif maliyet olarak düşünülse idi, 2015 yılında geçici korunan Suriyelilere yapılan harcamalar ile faiz ödemelerimizin %34.7'si, 2016 yılında ise %59.3, 2017 yılında %73.2'si ve 2018 yılında ise %83.7'si ödenecek ve faiz dışı dengemiz kolaylıkla fazla verecekti. Bu durum, Türk ekonomisinin uluslararası finansal piyasalardaki kredibilite değerini yükselterek daha düşük faiz oranları ile istediği miktarda finansmanı elde etmesine yardımcı olacaktı. Aslında en önemlisi dış güçlerin Türk ekonomisi üzerindeki finansal spekülasyon hareketleri de etkisiz kılınacaktı.

Tablo 29: 2012-2019 yılları Toplam Cari Transferler

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Toplam Cari Transferler (milyonTL)	16.654	17.159	19.824	21.288	28.571	34.683	39.563	30.353
Ortalama Kur \$	1,7925	1,9013	2,1879	2,72	3,0213	3,6449	4,8301	5,6712
Toplam Cari Transferler (milyon \$)	9.291	9.025	9.060	7.826	9.456	9.515	8.190	5.352

Kaynak: <https://www.hazine.gov.tr/tr-TR/Istatistik-Sunum-Sayfasi?mid=59&cid=12&nm=167>
<https://www.muhasabat.gov.tr/content/genel-yonetim-mali-istatistik-detayi?tabld=6&pageld=1>

Toplam cari transferler hesabı, merkezi yönetim bütçesi içerisinde yer almakta ülkedeki gerçek veya tüzel kişilere aktarılan toplam kaynaklardan oluşmaktadır. Bu bağlamda bu hesap adı altında; Görev zararları, Hazine yardımları, Kâr amacı gütmeyen kuruluşlara transferler, Hane halkına yapılan transferler, Tarımsal destekleme yardımları, Hane halkına yapılan diğer transferler, Sosyal amaçlı transferler, Yurtdışına yapılan transferler ve Gelirlerden ayrılan paylar toplamından meydana gelmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırları içerisinde yeralan milyonlarca Türk vatandaşına, yüzbinlerce tüzel kişiliğe ve yurt dışındaki bazı ülkelere(KKTC gibi) yapılan yardımların/desteklerin tamamı bu hesapta gösterilmektedir. Tablo 28 incelendiğinde, 2012 yılından 16.6 milyar TL olan cari transferler toplamı, artarak 2018 yılında 39.5 milyar TL'ye yükselmiştir. Ancak 2019 yılında ekonomideki olumsuzlukların hissedilir hale gelmesi ve yaşanan finansman sıkıntısından dolayı 30.3 milyar TL'ye gerilemiştir. 2012-2019 yılları arasında TCMB veri tabanından alınan yıllık toplam cari transfer harcama rakamları, aynı yılın ortalama döviz kuru üzerinden dolara dönüştürülerek ifade edildiğinde, 2012 yılında 9.2 milyar dolara karşılık gelen toplam cari transferlerin azalarak 2015 yılında 7.8 milyar dolara kadar gerilemiştir. 2016 ve 2017 yıllarında artış döviz bazında artış göstererek 9.5 milyar dolara çıksa da, 2018 yılında 8.1 milyar dolara ve 2019 yılında ise 5.3 milyar dolara düşmüştür. 2019 yılında yüksek oranlı gerilemenin en büyük etkenlerinden biri, bütçeden cari transferlere ayrılan payın bir önceki yıla oranla neredeyse %25 azalmasından kaynaklanmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta; geçici korunan Suriyelilere yapılan ödemeler döviz bazında her yıl bir öncekine göre artarken, Türk vatandaşlarına veya tüzel kişiliklere yapılan cari transferlerin döviz bazında sürekli azalmasıdır.

Yine aynı dönemler içerisinde toplam cari transferler içerisinde; Yeşil kartlıların tedavi, sağlık ve ilaç giderleri, İşsizlik sigorta fonu ödemeleri, Emeklilere ek ödemeleri, Hane Halkına yapılan transferleri, Tarımsal desteleme ödemeleri, Hane Halkına yapılan diğer transferleri ve Sosyal amaçlı transferler toplamı yıllar itibariyle aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bu tabloda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan yaklaşık en az 14 milyon kişiye ve on binlerce çiftçiye yapılan cari transfer harcamalarının yıllık toplamı verilmektedir.

Tablo 30: 2012-2019 Arası Gerçek ve Tüzel Kişilere Yönelik Cari Transferler (Bin TL)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Yeşil Kartlıların Tedavi Sağlık Malze. Gideri	3607							
Yeşil Kartlıların İlaç Giderleri	173							
İşsizlik Sigorta Fonu	151934	229708	210651	246648	294778	325930	408835	488952
Emeklilere Ek Ödeme	367458	771062	481497	552643	652968	747110	891011	1147116
Hane halkına Yapı. Transfer	627132	632337	680078	769537	1125579	1073752	1122975	680470
Tarımsal Destekleme Ödemeleri	435089	899943	832254	1017603	799750	1777234	1998784	454836
Hane Halkına Yapılan Diğer Transferler	2008572	1418233	462088	837318	1888983	892690	1070645	983609
Sosyal Amaçlı Transferler	261543	297429	1126095	459883	1731585	1953401	1422694	1732148
Toplam (Bin TL)	3855508	3554756	3792663	3883632	6493643	6770117	6914944	5487131
Ortalama Kur \$	1,7925	1,9013	2,1879	2,72	3,0213	3,6449	4,8301	5,6712
Toplam (Bin \$)	2150911	1869645	1733472	1427806	2149288	1857422	1431636	967543

Kaynak: <https://www.hazine.gov.tr/tr-TR/Istatistik-Sunum-Sayfasi?mid=59&cid=12&nm=167>
<https://www.muhasabat.gov.tr/content/genel-yonetim-mali-istatistik-detayi?tabld=6&pageld=1>

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, ortaya çıkan en bariz gelişim şudur; 2012 yılından başlamak kaydıyla toplam cari transferler (tablo 28) 2019 yılına kadar sürekli ve yüksek oranlarda artmaktadır. Ancak Tablo 29’de hane halkına yapılan diğer transferler kaleminde önemli azalmalar görülürken, diğer hesaplarda istikrarsız bir harcama seyri gözlenmektedir. 2012 yılından itibaren ülkemize gelen geçici korunan Suriyelilerin yoğunluğun belirgin bir şekilde arttığı dönemlerde transfer harcama kalemleri de (sosyal amaçlı transfer hesabı hariç) ya düşük düzeyde hareket etmiş yada bir önceki döneme göre azalmıştır. Bu dönemde sadece sosyal amaçlı transferler hesabından yapılan toplam harcama tutarı bir önceki yıla oranla yaklaşık olarak %400 artmıştır. Genel olarak yapılan toplam harcama

tutarına yıllar itibari ile incelediğimizde, 2012 yılında 3.8 milyar TL olan bu gruptaki transfer harcama toplamı, 2016 yılında 6.4 milyar TL'ye yükselmiş ancak 2019 yılında ise 5.4 milyar TL'ye gerilemiştir. Buna karşılık döviz bazında yıllık değişim incelendiğinde, 2012 yılında bu transfer hesabı toplamı 2.1 milyar dolara karşılık gelirken, yıllar içerisinde azalarak 2019 yılında 967 milyon dolara karşılığa gelecek şekilde azalmıştır. Bu azalma hem Türk Lirası cinsinden yapılan toplam tutardaki azalmadan hemde döviz kurlarındaki yükselişten kaynaklanmaktadır.

Tablo 31: 2012-2019 arası Bütçedeki Cari Transferler ile Geçici Korunan Suriyelilere Yönelik Harcamalar

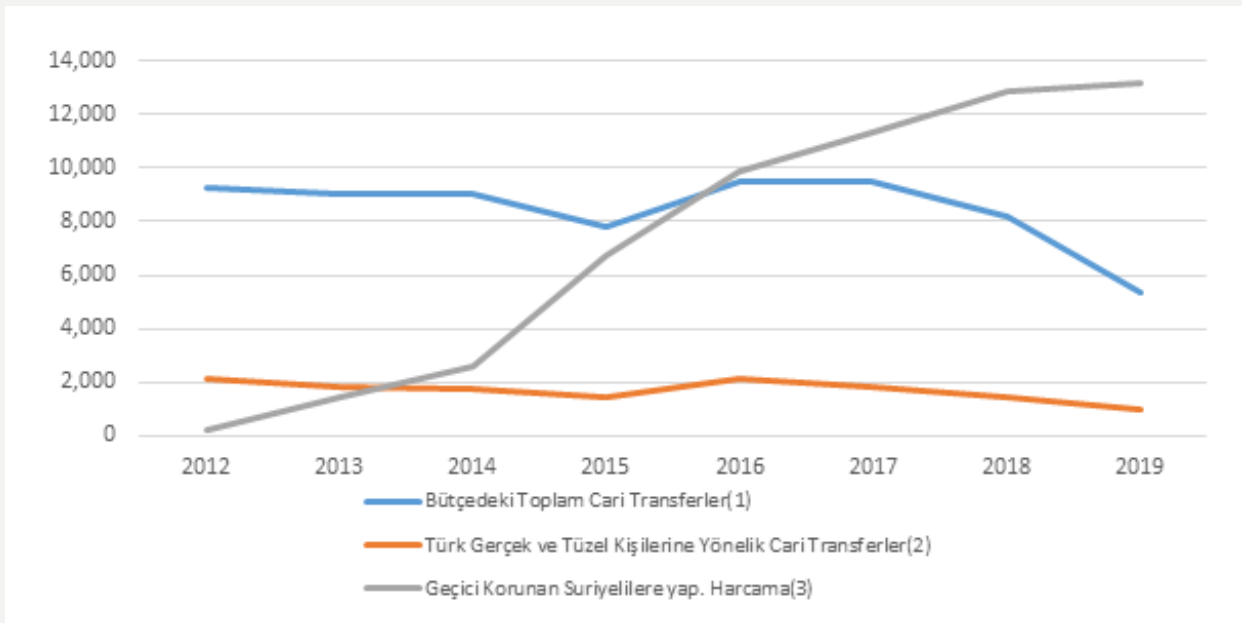
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Bütçedeki Toplam Cari Transferler(1)	9.291	9.025	9.060	7.826	9.456	9.515	8.190	5.352
Türk Gerçek ve Tüzel Kişilerine Yönelik Cari Transferler(2)	2.150	1.869	1.733	1.427	2.149	1.857	1.431	967
Geçici Korunan Suriyelilere yap. Harcama(3)	256	1.435	2.619	6.768	9.853	11.367	12.838	13.135
(3)/(1) %	2,8	15,9	28,9	86,5	104,2	119,5	156,8	245,4
(3)/(2) %	11,9	76,8	151,1	474,3	458,5	612,1	897	1358,3

Kaynak:<https://www.hazine.gov.tr/tr-TR/Istatistik-Sunum-Sayfasi?mid=59&cid=12&nm=167>
<https://www.muhasabat.gov.tr/content/genel-yonetim-mali-istatistik-detayi?tabId=6&pageId=1>

2012-2019 yılları arasında geçici korunan Suriyelilere yönelik yıllık toplam harcamalar ile merkezi yönetim bütçesindeki toplam cari transferler ve Türk gerçek/tüzel kişilerine yönelik verilen cari transferler toplamı karşılaştırıldığında çok enteresan sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Geçici korunan Suriyelilere yıllık harcama tutarları ile merkezi yönetim bütçesindeki toplam cari transferlerin yıllık tutarları birbirine oranlandığında, bu oran 2012 yılında %2.8 çıkmaktadır. Başka bir ifade ile 2012 yılında geçici korunan Suriyelilere yapılan toplam harcama, merkezi yönetim bütçesinden yapılan toplam cari transferlerin %2.8'i kadardır. Ancak bu oran geçici korunan Suriyelilerin ülkemizdeki yoğunlukları arttıkça, 2013 yılında %15.9'u kadar, 2014 yılında %28.9'u, 2015 yılında %86.5'i, 2016 yılında %104.2'sine karşılık gelecek şekilde yükselmiştir. 2019 yılında merkezi yönetim bütçesinden yapılan toplam cari transferlerin yaklaşık 2.4 katı(%245) kadar daha fazla miktarda geçici korunan Suriyelilere harcama yapıldığını ortaya koymaktadır.

Bu durum şunu açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, geçici korunan Suriyelilere sınırları içerisinde ve dışarısında olmak üzere yapmış olduğu toplam cari transferlerden kat kat daha fazla harcama yaptığıdır.

Grafik 8: Geçici Korunan Suriyelilere ile Türk Vatandaşlarına Yapılan Cari Transfer Harcamalarının Karşılaştırılması

Ayrıca merkezi yönetim bütçesi içerisindeki Türk gerçek ve tüzel kişilerine yönelik yapılan cari transferler tutarları ile geçici korunan Suriyelilere yapılan yıllık harcama toplamaları karşılaştırıldığında, çok daha ilginç bir sonuç karşımıza çıkmaktadır. 2012 yılındaki geçici korunan Suriyelilere yapılan yıllık harcama toplamını, Türk gerçek ve tüzel kişilerine yönelik yapılan cari transferler tutarına oranladığımızda, %11.9'a karşılık gelmektedir. Başka bir ifade ile geçici korunan Suriyelilere yapılan harcama, 2012 yılındaki Türk gerçek ve tüzel kişilerine yönelik yapılan cari transferlerin %11.9'u kadardır. Ancak takip eden yıllarda bu oran; 2014 yılında %151.1'e, 2015 yılında %474.3'e ve yükselerek 2019 yılında bu oran %1358'e çıkmaktadır. Yani 2014 yılı ve sonrasında geçici korunan Suriyelilere, Türk gerçek ve tüzel kişilerine yönelik yapılan yıllık cari transferlerin kat kat üzerinde bir harcama gerçekleştirilmiştir. Grafik 8 incelendiğinde döviz bazında geçici korunan Suriyeliler yapılan harcamalar sürekli olarak artarken, özellikle 2016 yılından sonra Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Suriyeliler dışında yaptığı cari transfer harcamalarının döviz karşılığının sürekli olarak ve hızlı bir şekilde azaldığı görülmektedir.

iii. Alternatif Maliyet Olarak Kamu Özel İşbirliği Yatırımları

Aslında uygulama esaslarına bakıldığında Türkiye ekonomisinin geçmiş yıllarında da olan ancak 2003 yılından sonra herkes tarafından daha bilinir hale gelen Kamu Özel İşbirliği yatırımları kısaca KÖİ kapsamında 2003-2019 yılları arasında yaklaşık 160 projesi bulunmaktadır. Bunların önemli bir kısmı işletme sürecinde bir kısmının ise yatırım süreci devam etmektedir. Devam eden projeler içerisinde iki nükleer elektrik santral yatırımı da bulunmaktadır. Bunların bazıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 32: Türkiye'deki KÖİ Projelerinin Bazıları

SN	KÖİ Projeleri
1	İstanbul Yeni Hava Alanı Projesi
2	Gebze -Orhan Gazi -İzmir (İzmit Körfezi Geçiş Dahil) Otoyol Projesi
3	Kuzey Marmara Otoyolu (3. Boğaz Köprüsü Dahil) Odayeri-Paşaköy)
4	Kuzey Marmara Otoyolu (3. Boğaz Köprüsü Dahil) (Kurtköy Akyazı)
5	İkitelli Entegre Sağlık Kampüsü
6	Bilkent Entegre Sağlık Kampüsü
7	Etlik Entegre Sağlık Kampüsü
8	Kuzey Marmara Otoyolu (3. Boğaz Köprüsü Dahil) (Kınalı- Odayeri)
9	Gaziantep Entegre Sağlık Kampüsü
10	Ulusal Halk Sağlığı Kurumu İle Türkiye İlaç Ve Tıbbi Cihaz Kurumu
11	İzmir Bayraklı Entegre Sağlık Kampüsü
12	Haliç Yat limanı Ve Kompleksi
13	FTR, Psikiyatri Ve YGAP Hastaneleri Projesi
14	Adana Entegre Sağlık Kampüsü
15	Kocaeli Entegre Sağlık Kampüsü
16	Kayseri Entegre Sağlık Kampüsü
17	Eskişehir Şehir Hastanesi
18	Elazığ Entegre Sağlık Kampüsü
19	Bursa Entegre Sağlık Kampüsü
20	Isparta Sağlık Yerleşkesi
21	Konya Karatay Entegre Sağlık Kampüsü
22	Manisa Eğitim Ve Araştırma Hastanesi
23	Yassı Ada -Sivri Ada Projesi
24	Karasu Limanı Projesi
25	Kapıköy Gümrük Kapısı Tesisleri
26	Dalaman Yat Limanı Ve Deniz Otobüsü Yanaşma Yeri
27	Muğla Datça Yat Limanı
28	Gazi Paşa Yat Limanı
29	Tekirdağ Yat Limanı

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, Türkiye'nin 2003 yılından bu yana yapılan en önemli yatırımlarının neredeyse tamamının KÖİ'ler yoluyla yapıldığını ortaya koymaktadır. Nükleer santral yatırımları ayrı tutulduğunda 2003-2017 yılları arasındaki toplam KÖİ maliyetleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 33: 2003-2017 Arası Türkiye'deki KÖİ Projelerinin Maliyeti

Yıllar	Yatırım Bedeli(\$)	İşletme Devir Hakkı(\$)	Sözleşme Bedeli (\$)	KÖİ Sayısı
2003	58.060.038	79.847.325	137.907.364	8
2004	582.974.775	0	582.974.775	6
2005	713.147.873	4.166.272.848	4.879.420.722	4
2006	24.811.410	46.494.131	71.305.542	6
2007	362.010.302	4.652.461.326	5.014.471.627	9
2008	753.113.470	3.833.374.489	4.586.487.961	8
2009	142.161.112	2.614.136.344	2.756.297.456	4
2010	7.193.860.918	3.234.780.907	10.428.641.825	13
2011	1.943.583.609	1.285.381.598	3.228.965.207	14
2012	2.547.681.992	533.553	2.548.215.546	8
2013	24.152.853.140	46.044.875.581	70.197.728.722	36
2014	2.556.925.703	3.088.879.610	5.645.805.313	14
2015	779.845.421	569.723.184	1.349.568.606	5
2016	3.987.235.943	1.235.491.321	5.222.727.264	13
2017	4.455.847.920	1.814.910.925	6.270.758.846	10
Toplam	50.254.113.626	72.667.163.142	122.921.276.776	158

Kaynak: Alagöz ve Yokuş, 2018.

Türkiye'nin geçici korunan Suriyelilere 2012-2019 yılları arasında net olarak bütçesinden çıkan toplam tahmini harcaması 51.1 milyar dolardır. Bundan dolayı alternatif maliyeti net olarak ortaya koyabilme adına, aynı miktarda olan 2003-2017 arasındaki KÖİ projeleri ile hesaplama yapmak tutarlı olacaktır. Böylece geçici korunan Suriyeliler için katlanılan toplam maliyet ile karşılaştırma yapılırken kolaylıklar sağlayacaktır. Tablo incelendiğinde, 2003-2017 yılları arasında toplam KÖİ yatırım tutarı olan 50.2 milyar dolar neredeyse, 2012-2019 arasında Türkiye'nin geçici korunan Suriyeliler için katlandığı toplam maliyet kadardır. Türkiye 158 proje yatırım tutarına eşittir.

Eğer geçici korunan Suriyeliler için katlanılan maliyet olmamış olsa idi; bu para ile (51.1 milyar dolar) bu projelerin tamamı gerçekleştirilecek ve işletme devir hakkı olarak bu firmalara ödenen 72.6 milyar doların önemli bir kısmı ülke bütçesi içerisinde kalacaktı. Böylece bu yatırımlara ödediğimiz ve ödemeye devam ettiğimiz faiz ve hizmet bedeli olan 72.6 milyardan doların önemli bir kısmından kurtulup, bütçe açığımız ve dış borç üzerinde baskı azaltılabilir ve fiyatlar ve döviz kuru daha istikrarlı olabilirdi.

KÖİ proje kapsamında yapılan her bir yatırımın maliyetleri esas alındığında aşağıdaki tabloya rahatlıkla ulaşılabilmektedir. Böylece farklı alanlardaki alternatif maliyetler genel itibariyle ortaya konulabilmektedir. Bu sayede geçici korunan Suriyeliler için katlanılan toplam maliyet olan 51.1 milyar dolara bu yatırımlardan kaç adet yapılabileceği sonucuna ulaşılabilecektir.

Tablo 34: 51.1 Milyar Doların Alternatif Maliyetleri

Proje Adı	Proje Yatırım Maliyeti	51.1 Milyar doların Alternatif Maliyeti (adet)
MARMARAY	1 MİLYAR 750 MİLYON \$	30
ANKARA-İZMİR HIZLI TREN HATTI	730 MİLYON DOLAR	73
3. HAVALİMANI	25 MİLYAR \$	2
OSMANGAZİ KÖPRÜSÜ	10 MİLYAR 300 MİLYON \$	5
YAVUZ SULTAN SELİM KÖPRÜSÜ	3 MİLYAR 500 MİLYON DOLAR	15
AVRASYA TÜNELİ	1 MİLYAR 245 MİLYON \$	42
OTOMOBİL YATIRIM MALİYETİ	Ford Otosan'ın 2017 yılı piyasa değeri 21.1 milyar TL veya 5.6 milyar dolardır	9
PETROL RAFİNERİSİ	5 MİLYAR DOLAR	10
ATATÜRK BARAJI	4 MİLYAR DOLAR	13
18 ŞEHİR HASTANESİ	10 MİLYAR DOLAR	90
YERLİ OTOMOBİL FABRİKASI	2 MİLYAR 750 MİLYON \$	19

www.21yyte.org